

OMDØMMEVERN OG ERSTATNINGSPLIKT ETTER FRIFINNELSE

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 710
Leveringsfrist: 25.11.2010

Til sammen 17977 ord

23.11.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Problemstillingen	1
1.2	Den videre fremstillingen	2
1.3	Anvendelse av EMK	3
<u>2</u>	<u>GENERELT OM STRAFF OG ERSTATNING</u>	<u>7</u>
2.1	Innledning	7
2.2	Ulike formål bak straffansvar og erstatningsplikt	7
2.3	Materielle vilkår for straffansvar og erstatningsansvar	8
2.4	Fellesbehandling av straffekrav og erstatningskrav	9
2.4.1	Innledning om fellesbehandling	9
2.4.2	Hensyn bak ordningen med fellesbehandling	10
2.4.3	Det er ikke noe vilkår at handlingen er bevist strafferettslig	11
2.4.4	Beviskrav og bevisbyrde	13
2.4.5	Avstemningsregler og begrunnelsesplikt	15
<u>3</u>	<u>GENERELT OM USKYLDSPRESUMSJONEN</u>	<u>17</u>
3.1	Innledning	17
3.2	Prinsippet forankring i norsk rett	18
3.3	Prinsippet forankring i menneskerettighetene	18
<u>4</u>	<u>RETTSTILSTAND FØR ORR-AVGJØRELSEN</u>	<u>22</u>
4.1	Innledning og avgrensning	22
4.2	EMDs praksis i oppreisningssaker	23

4.2.1	Innledning	23
4.2.2	Kort oversikt over sakshistorikken i Ringvold og Y	25
4.2.3	”Criminal charge”?	28
4.2.4	Tilstrekkelig ”link” til straffesaken?	30
4.2.4.1	EMDs konklusjoner	30
4.2.4.2	Formuleringer i premissene	31
4.2.4.3	Premissenes helhetsinntrykk	33
4.2.4.4	Separat behandling	33
4.2.5	Avklarte problemstillinger	34
4.2.5.1	Adgang til å pådømme erstatningskrav etter frifinnelse	34
4.2.5.2	Det norske systemet med fellesbehandling ble akseptert	35
4.2.5.3	Bruk av bevis fra straffesaken	35
4.2.5.4	Krav til domspremissene	36
4.3	To avvisningsavgjørelser om forsikringskrav etter frifinnelse	36
4.3.1	Vekt og saksforhold	36
4.3.2	”Criminal charge” eller en tilstrekkelig ”link”?	38
4.3.3	Sammenfatning	41
4.4	Innrettelse etter EMDs avgjørelser i norsk rett	42
4.5	Sammenfatning av rettstilstanden før Orr	44
<u>5</u>	<u>ORRMOT NORGE</u>	<u>45</u>
5.1	Behandlingen av saken i det norske rettssystemet	45
5.2	EMDs avgjørelse	46
5.3	Vurdering av avgjørelsen	48
5.3.1	Innledning	48
5.3.2	Formuleringen av premissene	49
5.3.3	Premissenes helhetsinntrykk	50
5.3.4	Fellesbehandling kontra separat behandling	51
5.4	Oppfølging av dommen i norsk rett.	51
<u>6</u>	<u>KONKLUSJON</u>	<u>53</u>

1 Innledning

1.1 Problemstillingen

Oppgaven skal drøfte og vurdere uskyldspresumsjonens virkning og rekkevidde når en person frifinnes for straffansvar, men idømmes erstatning basert på den samme handling. Uskyldspresumsjonen er blant annet forankret i art. 6 nr. 2 i Den europeiske menneskerettskonvensjonen av 1950 (EMK). Den krever at *”enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven”*.

Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) har lagt til grunn i sin praksis at uskyldspresumsjonen også har virkning etter en frifinnende straffedom. Dette på tross av at ordlyden ”siktet” synes å begrense presumsjonens anvendelsesområde til siktelses- og/eller tiltalestadiet. Men den har ikke vært ansett å være til hinder for å idømme erstatningsansvar selv om den ansvarlige blir frifunnet for handlingen.¹ Det er i disse tilfellene stilt krav fra EMD om at domstolen i begrunnelsen for erstatningskravet ikke må kaste tvil over riktigheten av frifinnelsen. I norsk rett kan et erstatningskrav som har sitt ”utspring” i en straffbar handling, pådømmes i straffesaken i medhold av straffeprosessloven (strpl.) § 3. Dette kan gjøres også når den tiltalte frifinnes for straffekravet. Domstolen må da søke å skape et skille mellom straffekravet og erstatningskravet, slik at ikke grensegangen mellom det strafferettslige og det sivilrettslige ansvar skal fortone seg som en teoretisk konstruksjon.

I en avgjørelse fra 2008, *Orr mot Norge*, ble Norge under dissens (4-3), dømt for krenkelse av uskyldspresumsjonen. Saken gjaldt idømmelse av erstatningsansvar for en voldtekt som den påståtte gjerningspersonen var frifunnet for. Begrunnelsen for oppreisningsansvar hadde, etter EMDs oppfatning, kastet tvil over riktigheten av frifinnelsen. Norge hadde fem år tidligere også blitt dømt for samme type krenkelse av

¹ Se om forskjellen på sivilrettslig og strafferettslig ansvar i pkt. 2.

presumsjonen.² Høyesterett oppstilte i etterkant av dommen nokså klare kriterier for hvordan domstolene skulle begrunne slike avgjørelser uten å komme i konflikt med presumsjonen. Hvordan kunne da Norge igjen bli dømt? Hadde EMD foretatt en innstramning av praksis?

Rui Johansen skrev, rett etter at Orr-avgjørelsen falt, at den representerte ”en klar fravikelse av tidligere praksis” ved at det ble stilt ”klart strengere krav til utformingen av domspremissene”.³ Myhrer skriver i *Norsk straffeprosess* at etter denne avgjørelsen kan ”rent faktisk ... en frifinnende straffedom også bli avgjørende for fornærmedes mulighet til å få oppreisning”.⁴ Myhrer begrunner dette med at det synes vanskelig å tilfredsstillere de kravene som stilles til presisjon i domsgrunnene, jf. tvisteloven § 19-6, etter EMDs strenge kriterier. Høyesterett syntes imidlertid ikke å dele dette syn. I Rt. 2009 s. 1456 uttaler Høyesterett at ”Orr-dommen ... ikke fraviker tidligere praksis. Domstolen vurderte et konkret tilfelle og bygget på og presiserte de rettssetninger som også forut for dommen [var] lagt til grunn både av EMD selv og av norske domstoler”.⁵

Uttalelsene viser at oppfatningene om *Orr* er delte. Dissensen hos EMD viste at heller ikke de europeiske dommerne var enige om at art. 6 nr. 2 var krenket. Hovedspørsmålet for oppgaven er: *Medførte Orr en endring av rettstilstanden, og i tilfelle i hvilken grad?* For å avklare dette, skal jeg i oppgaven gå inn på den praksis som forelå før *Orr*. Jeg skal undersøke nærmere hvilke retningslinjer som gjaldt inntil avgjørelsen falt og sammenligne disse med premissene i *Orr*. Jeg skal også vurdere om andre faktorer enn de eksplisitte begrunnelser kan ha hatt betydning for EMDs konklusjoner.

1.2 Den videre fremstillingen

Oppgaven vil i stor grad innebære et studium av rettspraksis fra EMD og Høyesterett. Fordi denne rettspraksis bygger på en anvendelse av EMK, skal jeg først gjennomgå hvilken status og gjennomslagskraft denne konvensjonen har i norsk rett, samt hvilke

² Y mot Norge.

³ Johansen (2008) s. 351-352.

⁴ Andenæs (2009) s. 457.

⁵ Avsnitt 28.

tolkingsprinsipper som gjelder når norske domstoler skal anvende konvensjonen (pkt. 1.3). Jeg skal deretter se på forholdet mellom straffansvar⁶ og erstatningsansvar (pkt. 2). Herunder skal jeg se på de ulike hensyn og formål rettsinstituttene hviler på, hvilke ansvarsvilkår som må være oppfylt, og de ulike prosessuelle reglene som gjelder for behandlingen av kravene når de pådømmes samtidig i straffesaken. Dette gjøres for å vise hvordan en straffesak kan få det utfallet at tiltalte frifinnes, men kjennes erstatningsansvarlig for den samme handlingen. Jeg skal så redegjøre for uskyldspresumsjonen, med særlig vekt på normens forankring i EMK art. 6 nr. 2 (pkt. 3). Endelig behandles selve problemstillingen for oppgaven, med gjennomgang av den relevante rettspraksis (pkt. 4 og 5). Avslutningsvis følger en konklusjon på oppgavens spørsmål (pkt. 6).

1.3 Anvendelse av EMK

Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) ble inkorporert som formell lov i norsk rett gjennom menneskerettsloven (mnskr.l.) av 21. mai 1999 nr 30 sammen med flere andre konvensjoner. Tidligere hadde EMK vært en del av det bakenforliggende regelverket i straffeprosessen gjennom henvisningen til folkeretten i straffeprosessloven (strpl) § 4. I 1994 fikk Grunnloven en ny § 110 c, som påla statens myndigheter ”at respektere og sikre Menneskerettighetene”. Bestemmelsen hadde først og fremst en symbolfunksjon, og forutsatte oppfølging gjennom lovgivning, jf. § 110 c annet ledd.⁷ Gjennom menneskerettsloven skulle de inkorporerte konvensjoners formelle stilling styrkes ytterligere, og loven skulle signalisere menneskerettighetenes sterke plass i norsk rett.⁸

EMK stiller en rekke krav til straffeprosessen. Herunder at en som er siktet for en straffbar handling skal anses uskyldig inntil det motsatte er bevist – uskyldspresumsjonen - i art 6 nr. 2. Rettighetene i EMK er ikke hierarkiske; det vil si at

⁶ I oppgaven brukes uttrykkene ”straff” og ”straffansvar” i betydningen formell straff etter straffeloven 1902 (strl.) § 15. Straffebegrepet i EMK er gitt en videre anvendelse, gjennom EMDs autonome tolking av straffebegrepet, se f. eks. Engels m. fl. mot Nederland. Der oppgaven viser til eller drøfter EMKs straffebegrep brukes betegnelsen ”criminal charge” eller ”criminal offence”, jf. konvensjonens art. 6 nr. 1 og 2.

⁷ Andenæs (2006) s. 379.

⁸ Ot.prp. nr. 3 (1998-99) s. 6.

ved konflikt mellom dem er det ikke gitt hvilken rettighet som skal ha forrang.⁹ Dersom konflikt oppstår er det akseptert at rettighetene må balanseres mot hverandre.¹⁰

EMK er en europeisk konvensjon som hovedsakelig omhandler sivile og politiske rettigheter.¹¹ Den skulle være en manifestasjon på vestlige staters verdier og den skulle stilles opp som en skanse mot kommunismen.¹² Konvensjonen kan også ses på som en videreføring av politiske ideer om grunnleggende fundamentale rettigheter, med historisk bakgrunn særlig i den amerikanske uavhengighetserklæringen fra 1776 og den franske rettighetserklæringen fra 1789.¹³

Konvensjonen regulerer forholdet mellom individ og stat, en såkalt "law making treaty".¹⁴ De kontraherende stater har ved tiltredelse av konvensjonen forpliktet seg til å garantere personer under deres jurisdiksjon de rettigheter og friheter som følger av konvensjonen.¹⁵ Denne partskonstellasjonen har fått betydning for hvordan konvensjonens innhold skal fastlegges.

EMKs tilsynssystem har bidratt til å gi konvensjonen betydelig innflytelse. Til håndhevingen av EMK er det opprettet en domstol (EMD) som avgjør saker etter individ- og statsklager jf. konvensjonens art. 33 og 34. Den har siden 1998 vært et permanent organ som tar stilling til både avvisnings- og realitetsspørsmål etter konvensjonen.¹⁶ Før dette førte tre organer tilsyn med statenes overholdelse av EMK; Domstolen, en kommisjon og en ministerkomité. Disse organenes praksis har fortsatt betydning som rettskilde.¹⁷

I utgangspunktet foreskriver Wien-konvensjonen om traktatretten av 1969 art. 31 – 33 hvordan en konvensjon skal tolkes. Disse bestemmelsene antas å kodifisere de

⁹ Jacobs & White (2006) s. 6-7.

¹⁰ Ibid. s. 6-7.

¹¹ Harris, O'Boyle & Warbrick (2009) s. 3.

¹² Ibid s. 1.

¹³ Jacobs & White (2006) s. 1.

¹⁴ Wemhoff mot Tyskland, s. 19 pkt. 8.

¹⁵ EMK art. 1 og Lorenzen, rehof & Trier (1994) s. 16.

¹⁶ Møse (2002) s. 110. EMK del II inneholder regler om Domstolens organisering og kompetanse.

¹⁷ Ibid s. 108-110.

alminnelige folkerettslige regler som gjelder for traktatolking.¹⁸ EMD har uttalt at Wien-konvensjonen er relevant ved tolkingen av menneskerettighetene.¹⁹ Traktatens ordlyd er utgangspunktet, jf. Wien-konvensjonen art. 31 nr. 1. Ordlyden skal tolkes i ”good faith” og i sammenheng med traktatens ”object and purpose”.²⁰ Men fordi EMK er en menneskerettskonvensjon – og ikke er en tradisjonell traktat som regulerer forholdet mellom stater – er tolkingsprinsippene noe justert ved at man i større grad har funnet det legitimt å legge vekt på bestemmelsenes formål.²¹ Slik har EMD søkt å skape et effektivt og reelt rettighetsvern.²² Ordlyden er stadig rammen for EMDs tolking av konvensjonen.²³ Men innenfor denne, uttalte Domstolen tidlig at EMK skal være ”*a living instrument*”, og tolkes i lys av ”*present day conditions*”.²⁴ Dette har gitt rettigheter med et videre innhold enn ordlyden skulle tilsa. Rettighetene skal tolkes slik at de blir praktiske og effektive, ikke teoretiske og illusoriske.²⁵ Begrepene i konvensjonen er autonome, det vil si at nasjonal klassifikasjon er av underordnet betydning dersom den innskrenker vernet.²⁶

EMD avgjør med bindende virkning for partene hvordan konvensjonen skal forstås, jf. art. 46 nr.1. Men dens dommer har også presedensvirkning i tilsvarende saker fordi Domstolen, blant annet av hensyn til å skape forutberegnelighet i rettstilstanden, legger betydelig vekt på egen rettspraksis.²⁷ Man kan si at en presedensvirkning forutsetningsvis kommer til uttrykk i EMK art. 32 og 44.²⁸ På grunn av konvensjonens språklige vaghet og utstrakte bruk av skjønnsmessige uttrykk, er EMDs tolkninger av bestemmelsene gjennom såkalte ”læresetninger”²⁹ dessuten den viktigste veiledende faktor for å forstå konvensjonen.³⁰ Disse læresetningene legges til grunn i nye saker,

¹⁸ At de nevnte bestemmelsene i konvensjonen anses som folkerettslig sedvanerett, uttales blant annet av Høyesterett i HR-2010-1130-a. Om betydningen av Wien-konvensjonen generelt, se Gardiner (2008) s. 12-19.

¹⁹ Golder mot Storbritannia, avsnitt 29.

²⁰ Ibid, avsnitt 34.

²¹ Bernhardt (1988) s. 70.

²² Wemhoff mot Tyskland, avsnitt 8.

²³ Johnston m. fl. mot Irland, avsnitt 53.

²⁴ Tyrer mot Storbritannia, avsnitt 31.

²⁵ Christine Goodwin mot Storbritannia, avsnitt 74.

²⁶ Engel m. fl. mot Nederland, avsnitt 81.

²⁷ Elgesem (2003) s. 212.

²⁸ Aall (2007) s. 42.

²⁹ Elgesem (2003) s. 212.

³⁰ Ibid s. 212.

hvor de tilpasses og videreutvikles.³¹ Videreutviklingen kan blant annet skje ved at saksforhold med fellestrekk gjøres ”distinguishable” fra hverandre i EMDs subsumsjon.³²

Høyesterett har gjennom flere avgjørelser uttalt at norske domstoler skal bruke samme metode som EMD når konvensjonen skal tolkes, med den reservasjon at det i første rekke er EMD som skal utvikle konvensjonen, jf. blant annet Rt. 2000 s. 996 på side 1007. Det skal ikke bygges inn sikkerhetsmarginer for å hindre at Norge dømmes for konvensjonsbrudd.³³ I Rt. 2005 s. 833 heter det at norske domstoler må ”forholde seg til konvensjonsteksten, alminnelige formålsbetraktninger og EMDs avgjørelser”.³⁴

I mnskrl § 3 heter det at bestemmelsene i EMK ”ved motstrid [skal] gå foran bestemmelser i annen lovgivning”. Begrepet ”motstrid” henviser til den relasjon rettsreglene står i etter at menneskerettighetskonvensjonen og den interne norske retten er tolket.³⁵ På straffeprosessens område ga ikke vedtakelsen av menneskerettsloven EMK noen ny status fordi strpl. § 4 hadde inkorporert konvensjonen tidligere. Gjennomslagskraften til EMK var likevel usikker.³⁶

I Rt. 1994 s. 610 (Bølgepapp) oppstilte Høyesterett et ”klarhetskrav” til folkerettsregelen for at denne skulle få gjennomslag foran en intern norsk regel.³⁷ Det oppstod usikkerhet om dette klarhetskravet ble forlatt i og med Bøhler-saken, Rt. 2000 s. 996, som syntes å oppstille et modifisert klarhetskrav.³⁸ I denne saken ble det gitt anvisning på at norske domstoler skulle anvende EMDs egen metode for å avgjøre hva som følger av EMK. Dersom et slikt tolkingresultat fremsto som ”rimelig klart”, skulle dette legges til grunn selv om det ville føre til tilsidesettelse av en intern norsk regel. I Rt. 2002 s. 557 ble det tatt avstand fra å forstå Bøhler-saken slik at den oppstilte et klarhetskrav. Høyesterett sa nå at konvensjonsbestemmelsen ville tilsidesette en

³¹ Elgesem (2003) s. 211.

³² Se under pkt. 4.2.4.1. hvor saksforholdet i *Ringvold* ble ansett å skille seg fra *Sekanina* på en måte som gjorde at uskyldspresumsjonen ikke var anvendbar i førstnevnte.

³³ Rt. 2001 s. 1006, side 1016.

³⁴ Avsnitt 45.

³⁵ Eckhoff (2001) s. 326.

³⁶ Jebens (2004) s. 73.

³⁷ *Ibid* s. 73-74.

³⁸ Side 1007.

innarbeidet norsk regel dersom tolkingresultatet ved bruk av EMDs metode hadde ”*de beste grunner for seg*”.³⁹ Dette er senere gjentatt i flere høyesterettsavgjørelser.⁴⁰

2 Generelt om straff og erstatning

2.1 Innledning

En skadevoldende handling kan gi grunnlag for både straffansvar og erstatningsplikt overfor skadelidte. Denne oppgaven skal se på uskyldspresumsjonens virkning når en person må betale skadelidte erstatning til tross for at han er frifunnet for handlingen. Det er derfor nødvendig å se nærmere på reglene som kan gi et slikt delt utfall. Ulike regler, av både materiell og prosessuell art, gjelder for å ansvarliggjøre skadevolder henholdsvis erstatningsrettslig og strafferettslig. Jeg skal nå først se på hvilke formål som ligger bak erstatningsretten og strafferetten (punkt 2.2). Deretter skal jeg gjennomgå i korte trekk hvilke vilkår som må være oppfylt for at noen skal dømmes til henholdsvis straffansvar og erstatningsansvar (punkt 2.3). Jeg behandler så de prosessuelle reglene som kan medføre at en tiltalt frifinnes i straffespørsmålet, men ikke i erstatningsspørsmålet, slik tilfellet var for eksempel i *Orr* (punkt 2.4) Reglene for overprøving behandles ikke.

2.2 Ulike formål bak straffansvar og erstatningsplikt

Straffen defineres gjerne som et onde som staten påfører en lovovertreder på grunn av lovovertreddelsen, i den hensikt at han skal føle det som et onde.⁴¹ Straffens formål er å motvirke den atferd som er kriminalisert for å beskytte samfunnet.⁴² Dens tilsiktede virkning er allmenn- og individualprevensjon.⁴³

³⁹ Side 565.

⁴⁰ Bl.a. Rt. 2002 s. 1216 og Rt. 2003 s. 359.

⁴¹ Andenæs (2004) s. 10. Definisjonen ble uttalt av Andenæs i tidligere utgaver av hans lærebok i strafferett, og sitert av Høyesterett i Rt. 1977 s. 1277.

⁴² Andenæs (2004) s. 68.

⁴³ Dette er de alminnelige hensyn anerkjent etter den relative straffeteori. Men det kan spørres om straffen også tjener andre hensyn, se Frøberg (2010) s. 44-45 med henvisninger. EMD vektlegger også hensynet til ”retribution”, se f. eks. Ringvold mot Norge avsnitt 25.

Erstatningsretten er et kompensasjonssystem som bestemmer *hvilke* handlinger som utløser erstatningsplikt, og *i hvilken grad* disse handlingene skal kompenseres.⁴⁴

Hensynet til gjenopprettelse for skadelidtes tap og prevensjon mot skadeforvoldelse står sentralt i erstatningsretten.⁴⁵ Det regnes som et alminnelig prinsipp at den som har opptrådt uaktsomt eller uforsvarlig blir erstatningsansvarlig overfor skadelidte for den økonomiske skaden som vedkommende er påført.⁴⁶ Skadelidte skal stilles som om skaden ikke hadde skjedd; verken dårligere eller bedre. Dette er ”kjernen i erstatningsretten”.⁴⁷ Erstatningsansvar kan pådras både i og utenfor kontrakt. I denne oppgaven er det særlig krav utenfor kontrakt som er aktuelle. Her er det preventive element tydeligere enn for erstatning i kontrakt, hvor hensynet til forutberegnelighet og oppfylleelsespress er viktigere.⁴⁸

Prevensjon er altså et felleshensyn bak både straff og erstatning, men vurderingene har ulikt fokus. Straffen utmåles ut i fra gjerningspersonens handling og skyld, erstatningskravet utmåles etter skadelidtes tap.⁴⁹ Et eksempel er at forsøk på drap straffes strengt, selv om offeret ikke trenger være påført noen skade overhodet.⁵⁰

Ved idømmelse av oppreisning kan grensen mellom straff og erstatning sies å være flytende. Oppreisning skal fungere som kompensasjon for fysiske og psykiske lidelser, men idømmelse har også et pønalt trekk.⁵¹ Vilkårene er strenge, og illeggelse skjer særlig ved voldshandlinger.⁵²

2.3 Materielle vilkår for straffansvar og erstatningsansvar

For å statuere straffansvar må fire straffbarhetsvilkår være oppfylt.⁵³ Handlingen eller unnlatsen som er gjenstand for tiltalen må dekkes av de objektive elementene i et

⁴⁴ Lødrup (2009) s. 93.

⁴⁵ NOU 1977: 33 s. 23.

⁴⁶ Lødrup (2009) s. 127.

⁴⁷ Jf. Rt. 1993 s. 1524, side 1532.

⁴⁸ NOU 2000: 33 pkt. 3.2.1.

⁴⁹ Ibid pkt. 3.2.1.

⁵⁰ Ibid pkt. 3.2.1.

⁵¹ Lødrup (2009) s. 523.

⁵² Ibid s. 523.

⁵³ Andenæs (2004) s. 101.

straffebud, det må ikke foreligge omstendigheter som utelukker straffbarhet (straffrihetsgrunner), gjerningspersonen må ha utvist den nødvendige skyld (som hovedregel forsett), og endelig må han inneha de personlige forutsetninger for straff (være tilregnelig).

For at erstatningsansvar skal idømmes må tre vilkår være oppfylt. Det må foreligge et ansvarsgrunnlag (noen må kunne ansvarliggjøres på enten subjektivt eller objektivt grunnlag for en skadevoldende handling), det må foreligge adekvat årsakssammenheng mellom skaden og erstatningskravet (dette vilkåret gjelder også i strafferetten, men blir sjelden satt på spissen), og det må foreligge, som hovedregel, et økonomisk tap.⁵⁴

Erstatning for ikke-økonomisk skade kan tilkjennes etter regler i skadeserstatningsloven kapittel 3. Dette gjelder erstatning for påført mén og oppreisning. Erstatningsplikt kan oppstilles selv om personen ikke kan straffes for handlingen, se f. eks. skl. §§ 1-1, 1-3 og 1-4 sammenlignet med strl. §§ 44, 45, 47 og 48. Skyldkravet i erstatningsretten er som regel at skadevolder har opptrådt uaktsomt (culpøst). Man spør om skadevolder innenfor det gitte livsområdet har opptrådt med den aktsomhet som omgivelsene med rimelighet kunne forvente av ham.⁵⁵ Enkelte erstatningsposter tilkjennes kun dersom skadevolder har utvist en kvalifisert form for skyld. Vilkaaret for oppreisning er at skadevolder har voldt skaden ”forsettlig eller grovt aktløst”, jf. skl. § 3-5. For tingsskader gjelder et tilsvarende krav til kvalifisert skyld for at et forsikringselskap skal kunne kreve regress fra skadevolder, jf. skl. § 4-3 jf. § 4-2.

2.4 Fellesbehandling av straffekrav og erstatningskrav

2.4.1 Innledning om fellesbehandling

Saker om straff skal behandles etter reglene i straffeprosessloven av 1981 (strpl.) jf. § 3. Et erstatningskrav utgjør et sivilt krav, jf. dens § 3 annet ledd. Sivile krav betegnes i tvisteloven 2005 (tvL.) § 1-3 som ”rettskrav”, og kan forfølges ved særskilt sivilt søksmål. Det er ikke uenighet om at et sivilt søksmål alltid kan reises som en separat

⁵⁴ Selmer og Nygaard (2009) s. 426 flg.

⁵⁵ Lødrup (2009) s. 130 flg.

sivil sak etter en frifinnelse, dersom kravet ikke har vært fremmet i straffesaken.⁵⁶ Utfallet av straffesaken har som hovedregel ikke rettskraftvirkning for det sivile krav.⁵⁷ Med hjemmel i strpl. § 3 kan de rettskrav som har sitt utspring i en straffbar handling også forfølges og pådømmes i forbindelse med straffesaken, etter de nærmere regler i strpl. kap. 29. Kravet fremmes enten av påtalemyndigheten eller skadelidte selv, jf. strpl. §§ 427 og 428. Bevisførsel for straffespørsmålet vil som regel være relevant for erstatningskravet, mens når det gjelder kravets størrelse vil det være behov for egne bevis. For å kunne fremme et sivilt krav er det et vilkår at saken fremmes til behandling. Avvises straffesaken kan heller ikke det sivile kravet pådømmes, dette følger forutsetningsvis av strpl. § 3.

2.4.2 Hensyn bak ordningen med fellesbehandling

Det er særlig hensynet til de skadelidte som ligger bak adgangen til å fremme de sivile krav i straffesaken.⁵⁸ Staten har ønsket å gi skadelidte den fordel å kunne få avgjort kravet sitt uten å måtte gå til egen sak, noe mange vil vegre seg for på grunn av belastningen det er å måtte gå gjennom to rettsrunder.⁵⁹ Rimelighetshensyn har også vært vektlagt; skadevolders betalingsevne kan være tvilsom, og dette kan gjøre at flere vil avstå fra å fremme kravene sine i egen sak, noe man har ansett lite rimelig.⁶⁰ Også for skadevolder kan det være en fordel å få avgjort erstatningskravet umiddelbart.⁶¹ Både for å få en avklaring og fordi en forsvarer, som ofte opptrer på det offentliges bekostning, kan imøtegå kravet etter en slik grundig bevisførsel som kjennetegner straffesaker.⁶²

Ved vedtakelsen av straffeprosessloven i 1981 ble det utvidet adgang til å få pådømt de sivile krav sammen med straffesaken, samtidig som både politi og domstol ble pålagt en større plikt enn tidligere til å behandle kravene.⁶³ Fokuset på fornærmedes interesser har foranlediget flere lovendringer de senere år som har styrket adgangen til å få pådømt de

⁵⁶ Andenæs (2009) s. 595.

⁵⁷ Ibid s. 456.

⁵⁸ NOU 2008: 4, pkt. 11.2.3.

⁵⁹ Ot.prp. nr. 35 (1978-1979) s. 100.

⁶⁰ NUT 1969: 3 s. 356.

⁶¹ Ibid s. 357.

⁶² Fremhevet i Rt. 1999 s.1363 på side 1378.

⁶³ Andenæs (2009) s. 587.

sivile krav i straffesaker.⁶⁴ Erstatningskravet angår ikke staten på samme måte som et straffekrav – det er et oppgjør mellom partene. Men staten har en interesse i å komme skadelidte til unnsetning, på grunn av den spesielle karakter skader voldt ved straffbare handlinger gjerne har. Selv om ikke gjerningspersonen har særlig betalingsevne, er det uansett en fordel for skadelidte å få en dom for kravet og dets omfang, slik at skadevolder for eksempel kan komme i gang med en nedbetalingsordning. Utbyggingen av en statlig voldsoffererstatningsordning siden 1976, er et annet eksempel på at staten har tatt ansvar for ofres mulighet for kompensasjon. Men ønsket om å ivareta fornærmedes interesser er ikke ny i norsk kriminalpolitikk.⁶⁵

2.4.3 Det er ikke noe vilkår at handlingen er bevist strafferettslig

For pådømmelse i samme sak kreves en sammenheng mellom det sivile kravet og den straffbare handlingen. Rettskravet kan bare fremmes såfremt det ”springer ut av samme handling som saken gjelder”, jf. strpl. § 3. I dette ligger at kravet må være utløst av handlingen som er gjenstand for tiltalen.

Etter straffeprosessloven av 1887 § 422, gjaldt det som betingelse for pådømmelse av det sivile kravet at avgjørelsen av straffekravet gikk i samme retning; det såkalte likeretningsprinsippet.⁶⁶ Prinsippet innebar at dersom en person ble dømt, kunne han ikke frifinnes for erstatningskravet, selv om retten fant at erstatningsvilkårene ikke var oppfylt.⁶⁷ Retten måtte da avvise kravet.⁶⁸ Ble personen frikjent, *måtte* det avsies frifinnelsesdom også for erstatningskravet.⁶⁹ Et unntak var oppstilt dersom skyldspørsmålet var avgjort mot den frikjente, uten at han kunne straffes, jf. § 442.⁷⁰ Men kravet ble ikke med det tapt, det kunne fremmes i et særskilt sivil søksmål.⁷¹

⁶⁴ NOU 2006: 10 satte i gang lovendringer som styrket fornærmedes rett til å få pådømt sitt erstatningskrav.

⁶⁵ Se henvisningen i NUT 1969: 3 s. 355 til det nordiske kriminalistmøte i 1957, hvor man hevdet at fornærmede burde vies større oppmerksomhet fra påtalemyndighetens side enn det som hittil hadde vært tilfellet.

⁶⁶ Andenæs (2009) s. 594.

⁶⁷ Krokeide (1999) s. 22.

⁶⁸ Innst.O. II (1939) s. 30.

⁶⁹ Krokeide (1999) s. 29.

⁷⁰ Skeie (1939) s. 227.

⁷¹ Krokeide (1999) s. 56.

Likeretningsprinsippet ble forlatt ved vedtakelsen av ny straffeprosesslov i 1981.⁷² Man fjernet vilkåret om at handlingen måtte være ”straffbar”.⁷³ Dette fordi man ønsket å bedre muligheten for skadelidte til å få pådømt sitt erstatningskrav under straffesaken.⁷⁴

Et spørsmål som oppsto i etterkant, var hvorvidt det var en forutsetning for pådømmelse av det sivile kravet, at den tiltalte var funnet skyldig i å ha *begått selve handlingen* han var tiltalt for.⁷⁵ Altså om ”frifinnelse på fakta”⁷⁶ skulle utelukke pådømmelse.

Forarbeidene var tause på dette punkt.⁷⁷ I straffelovkomiteens innstilling hadde man to situasjoner for øye hvor opphevelse av likeretningsprinsippet nå muliggjorde idømmelse av erstatning:⁷⁸ Dersom retten ikke hadde funnet det bevist at den tiltalte hadde utvist den nødvendige skyld som straffeloven krever, kunne det være på det rene at han hadde utvist erstatningsbetingende uaktsomhet. Det kunne også være at avstemningsreglene for straffespørsmålet og erstatningsspørsmålet slo ulikt ut, grunnet kravet om kvalifisert stemmeovervekt som gjaldt ved avgjørelsen av skyldspørsmålet.

Avklaringen kom i Rt. 1999 s. 1363 (Karmøy-saken).⁷⁹ Hovedspørsmålet i saken var om fagdommerne i en straffesak kunne pådømme et oppreisningskrav etter en juryfrifinnelse. Dette spørsmålet reiste to problemstillinger. For det første om retten hadde prosessuell kompetanse til å pådømme kravet etter straffeprosesslovens regler. For det andre om uskyldspresumsjonen etter EMK la begrensninger på adgangen til å pådømme erstatningskrav i straffesaken.

Et flertall på tre dommere fant at det i strpl. § 3 ikke kunne innfortolkes noe slikt vilkår for pådømmelse, mens mindretallet var av den motsatte oppfatning.⁸⁰ Forarbeidene var tause om problemstillingen, og dissensen gikk på hvilke konsekvenser man skulle trekke ut av dette.⁸¹

⁷² NUT 1969: 3, s. 357.

⁷³ Krokeide (1999) s. 21.

⁷⁴ Ot.prp. nr. 35 (1978-79) s. 100.

⁷⁵ Andenæs (2009) s. 595.

⁷⁶ Bergo (2000) s. 206.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ NUT 1969: 3 s. 357.

⁷⁹ Andorsen (2000) s. 315.

⁸⁰ Se side 1375 og 1380.

⁸¹ Bergo (2000) s. 207.

Både flertallet og mindretallet unnlot å ta stilling til hvorvidt uskyldspresumsjonen kunne få anvendelse, men blokkene hadde ulikt syn på hvilken betydning det hadde å pådømme et erstatningskrav i straffesaken eller i en etterfølgende sivil sak, for utsatt at bestemmelsen gjaldt. Flertallet mente at når det gjaldt følelsen for tiltalte av ikke å bli ”frifunnet helt”, kunne det ikke spille noen rolle om erstatningskravet ble pådømt i forbindelse med straffesaken eller i en etterfølgende sivil sak.⁸² Mindretallet mente derimot at på grunn av forholdets alvor, måtte frifinnelsen, av hensyn til uskyldspresumsjonen, fremgå med ”full klarhet” i dommen.⁸³ Dette var etter deres oppfatning viktigere enn hensynet til fornærmede og fornærmedes etterlatte. Selv om avgjørelsen ble avsagt under dissens, ble det i teorien ansett avklart at det nå var adgang til å pådømme sivile krav i straffesaken uavhengig av frifinnelsesgrunn.⁸⁴ Dette ble bekreftet i senere avgjørelser, se Rt. 2003 s. 1671 og Rt. 2004 s. 321.

2.4.4 Beviskrav og bevisbyrde

I strafferetten er det påtalemyndigheten som har bevisbyrden for at straffbarhetsvilkårene foreligger.⁸⁵ For erstatningskravet er det normalt skadelidte som må bevise de faktiske omstendigheter kravet bygger på.⁸⁶ Det er ulike krav til bevisenes styrke for det faktiske grunnlaget dommen skal bygge på når det gjelder henholdsvis sivile krav og straffekrav.⁸⁷ Dette gjelder som utgangspunkt samtlige elementer for å statuere ansvar.

Det strenge kravet til bevis i strafferetten, krever at alle straffbarhetsbetingelsene må bevises ’utover enhver rimelig tvil’. Finnes det rimelig tvil skal den komme tiltalte til

⁸² Side 1378.

⁸³ Side 1381.

⁸⁴ Andersen (2000) s. 315.

⁸⁵ Andenæs (2004) s. 102.

⁸⁶ Selmer og Nygaard (2009) s. 428-429.

⁸⁷ Jeg skiller i oppgaven mellom ”bevisbyrde” – hvem av partene som har tvilsrisikoen – og ”beviskrav” – krav til bevisets styrke – jf. slik Strandbakken (2003) s. 48-53 og Robberstad (2009) s. 243. Begrepet ”bevisbyrde” kan også brukes i videre forstand, som en fellesbetegnelse på både hvem som må legge frem bevis og det konkrete kravet til bevisets styrke som må til for at et gitt faktum skal kunne legges til grunn, jf. f. eks. Andenæs (2004) s. 102. Man taler da om hvor *streng* bevisbyrden er. Hov (2010) s. 806 mener skillet mellom bevisbyrde og beviskrav bygger på en ”vrangforestilling”, idet han, med henvisning til Eckhoff, mener de er to sider av samme sak.

gode (in dubio pro reo). Det strenge beviskravet er en del av flere begunstigelser tiltalte innrømmes i straffeprosessen, og som sammenfattes under begrepet *favor defensionis*.⁸⁸ Det strenge beviskravet begrunnes tradisjonelt med at ”*det er bedre at ti skyldige går fri, enn at én uskyldig dømmes*”.⁸⁹ Hensynet til ikke å dømme uskyldige går da foran hensynet til å få flest mulig riktige avgjørelser. Beviskravet er ikke lovfestet, men anses som sikker sedvanerett og som en del av uskyldspresumsjonens kjerne.⁹⁰ Det stille imidlertid ikke like strenge krav til beviset for tiltaltes tilregnelighet.⁹¹

I sivilretten er det alminnelige beviskrav sannsynlighetsovervekt.⁹² Der partenes versjoner står mot hverandre vil da dommeren legge til grunn det faktum han anser mest sannsynlig. Sivilprosessen bygger på et sannhetskriterium.⁹³ Og det å legge det mest sannsynlige faktum til grunn anses å føre til flest riktige avgjørelser.⁹⁴ Beviskravet i sivilretten kommer av at partenes interesser regnes som ”kontrære”.⁹⁵ Med dette menes at partenes interesser er motstående; de har lik interesse i å vinne saken. Dette i motsetning til i straffesaker, hvor det offentlige ikke har noen interesse i å domfelle en uskyldig.⁹⁶

I enkelte sivile saker er det gjennom rettspraksis oppstilt et strengere beviskrav for at visse typer faktum skal legges til grunn i dommen, jf. Rt. 1985 s. 211, Rt. 1990 s. 688 og Rt. 1996 s. 864. Dersom faktum som saksøker påberoper seg gjelder et svært klanderverdig eller belastende forhold, som kan få alvorlige konsekvenser for motpartens moralske omdømme, skjerpes kravene til bevis for at faktum skal legges til grunn.⁹⁷ Domstolene har hevet beviskravet fra alminnelig sannsynlighetsovervekt til

⁸⁸ Andenæs (2009) s. 7.

⁸⁹ Hov (2007) s. 349.

⁹⁰ Strandbakken (2003) s. 130.

⁹¹ Andenæs (2009) s. 161 og Hov (2007) s. 161-162. Dette gjøres av hensyn til tiltalte selv, da det kan være mer tyngende å bli stempet som utilregnelig enn å måtte ta straffen.

⁹² Robberstad (2009) s. 247. Eckhoff innførte begrepet ’tvilsrisiko’ i sin avhandling ”Tvilsrisikoen” fra 1943. I dag bruker man begrepet ”overvektsprinsippet”, se Hov (2007) s. 350.

⁹³ Robberstad (2006) s. 468.

⁹⁴ Hov (2007) s. 350.

⁹⁵ Se Rt. 2003 s. 1671, avsnitt 34.

⁹⁶ Andenæs (2009) s. 6.

⁹⁷ Det er stilt spørsmål om beviskravet ”klar sannsynlighetsovervekt” medfører at uskyldspresumsjonen trås for nær i avgjørelsen av de sivile krav etter en frifinnelse, se f. eks. Smith (1999) s. 202. Dette argumentet ble anført i Karmøy-saken, men vant ikke gehør hos Høyesterett, se Rt. 1999 s. 1363 på s. 1379. Beviskravet er oppstilt av hensyn til skadevolder, men kan samtidig øke stigmatiseringsvirkningen

”klar sannsynlighetsovervekt”. Dette beviskravet er allikevel ikke så strengt som beviskravet for straffeskyld, jf. Rt. 1996 s. 864 på side 870. Hvilke handlinger som er av en slik karakter må vurderes konkret. Høyesterett har uttalt i Rt. 2005 s. 1322 at ”rettspraksis kan ikke forstås slik at ethvert straffbart forhold innebærer et slikt belastende eller klanderverdig faktum at det skjerpede beviskrav kommer inn”. Videre sier Høyesterett at ”[s]pørsmålet må avgjøres ut fra en konkret vurdering av det aktuelle forholdet...[h]vor sterkt beviskravet skal skjerpes, kan også variere”.⁹⁸ Det skjerpede beviskravet gjelder i alle saker hvor det tilkjennes voldsoffererstatning fra staten, jf. voldsoffererstatningsloven av 2001 (voerstl.) § 3 fjerde ledd.

2.4.5 Avstemningsregler og begrunnelsesplikt

I tingretten avgjøres både straffespørsmålet⁹⁹ og erstatningsspørsmålet med alminnelig stemmeflertall, jf. strpl. § 35 annet ledd. Retten settes som meddomsrett, jf. § 276, som tar stilling til alle spørsmål i saken. Når retten skal avsi dom, skal det saksforhold domstolen har bygd på ”bestemt og uttømmende” angis i dommen, og bevisvurderingen skal angis i hovedpunkter, jf. § 40. Begrunnelsen av erstatningsspørsmålet skal skje i henhold til tvl. § 19-6. Retten skal gjøre ”rede for den bevisvurdering og rettsanvendelse avgjørelsen bygger på”, jf. § 19-6 femte ledd. Det skal opplyses i dommen om rettens slutning var enstemmig eller ikke – hvis ikke skal grunnen til dette presiseres nærmere, jf. § 41. Avstemningsreglene for tingretten kan altså ikke i seg selv medføre et delt resultat, fordi det ikke kreves flere stemmer for domfellelse enn for idømmelse av erstatning. Ulikt resultat kan like fullt skje som følge av beviskravet.

For lagmannsretten er dette annerledes. Avstemningsreglene ved ankebehandlingen kan bli avgjørende for resultatet fordi det, i motsetning til i tingretten, kreves kvalifisert overvekt av stemmer i den tiltaltes disfavør for domfellelse, men ikke for idømmelse av erstatningsansvar. Dette gjelder både når straffesaken behandles med lagrette og for

av erstatningsdommen mot ham og slik svekke frifinnelsen, jf. NOU 2000: 33 p.kt.7.3. Man kan tenke seg at dette stigma kan oppleves verre enn å bli ilagt et erstatningsansvar. Dette er imidlertid ikke et tema som skal følges i denne oppgaven.

⁹⁸ Avsnitt 28.

⁹⁹ ”Straffespørsmålet” brukes ikke her i den tekniske betydningen hvor man skiller mellom skyldspørsmål og straffespørsmål, se f. eks. strpl. § 33. I denne sammenheng brukes begrepet om domstolens avgjørelse i sin helhet av straffekravet.

meddomsrett, se henholdsvis strpl. §§ 35 første ledd og 372. Dersom anken gjelder bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, og den tiltalte risikerer fengsel i mer enn 6 år, settes lagmannsretten med lagrette, jf. § 352. Ellers settes lagmannsretten som meddomsrett med sju dommere, jf. § 332 og domstolloven av 1915 (dl.) § 12 første ledd. Behandles saken med lagrette, skal denne kun ta stilling til om den tiltalte er skyldig eller ikke. Det er da rettens fagdommere som behandler et eventuelt erstatningskrav. Ved meddomsrettsbehandling er det de samme dommerne som tar stilling til både straffespørsmålet og erstatningsspørsmålet. For å svare ja på skyldspørsmålet må 7 av 10 lagrette-medlemmer stemme for at den tiltalte er skyldig. Lagrettens kjennelse er ubegrunnet og det nærmere stemmeantall blir ikke opplyst, bortsett fra at det ved domfellelse må sies at spørsmålet er besvart med mer enn 6 stemmer, jf. § 372.¹⁰⁰ I en meddomsrett kreves 5 av 7 stemmer for domfellelse, jf. § 35 første ledd. Stemmeantallet skal opplyses i dommen, jf. § 41 første ledd. Erstatningsspørsmålet avgjøres med alminnelig stemmeflertall, av enten fagdommerne eller hele meddomsretten, jf. § 35 annet ledd.

Kompetansedelingen mellom lagrette og fagdommere kan også medføre delte avgjørelser. De kan ha ulik oppfatning av om skyld er bevist. Eller de kan ha forskjellig rettsoppfatning i den konkrete lovanvendelsen. Fagdommerne har riktignok adgang til å sette lagrettens kjennelse til side, både ved frifinnelse og domfellelse, jf. strpl. §§ 376a til 376c. Dersom lagretten har stemt for frifinnelse, kan dommerne ved enstemmighet beslutte at saken skal behandles på nytt dersom den finner at den tiltalte ”utvilsomt ... er skyldig”. Saken blir da å behandle med meddomsrett. Denne adgangen brukes imidlertid sjelden.¹⁰¹

Det kan spørres om begrunnelsen for den høye terskelen for tilsidesettelse ligger i kompetanseforholdet mellom lagretten og fagjuryen; sistnevnte skal respektere lagrettens kjennelse på tross av at den selv ville kommet til motsatt konklusjon.¹⁰² Høyesteretts Kjæremålsutvalg (nå Ankeutvalg) har i en avgjørelse i Rt. 2007 s. 230 gått

¹⁰⁰ Juryen skal gjennom anonymitet sikres mot opinionspåvirkning, se Løvlie (2009) pkt. 3.5.

¹⁰¹ I perioden 1989-1991 ble 1 % av alle lagrettekjennelser satt til side, se NOU 1992: 28 s. 193.

¹⁰² Andenæs/Myhrer (2008) skriver at lagmannsretten har en større plikt til å tilsidesette uriktige domfellelser enn frifinnelser, s. 516.

i mot en slik forståelse av loven; fagdommerne må selv foreta en bevisbedømmelse, de kan overprøve lagrettens vurdering dersom de mener denne er uholdbar.¹⁰³ Men når man ser på antallet frifinnelser i voldtektssaker, hvor halvparten av de som blir dømt for voldtekt i tingretten blir frikjent etter ankeforhandling med lagrette,¹⁰⁴ kan man stille spørsmål om hvordan systemet med tilsidesettelse fungerer i praksis.¹⁰⁵ Kanskje er det slik at lagmannsretten ved å tilkjenne fornærmede oppreisning finner at dette er en akseptabel løsning, fordi skadevolder tross alt blir ansvarliggjort, noe som kanskje er vel så viktig for skadelidte som en domfellelse.¹⁰⁶ Man unngår da å sette i gang en ny rettsrunde – hvilket selvfølgelig er ressurskrevende for både domstolen og de involverte. Juridisk sett er en slik løsning derimot ikke holdbar.

3 Generelt om uskyldspresumsjonen

3.1 Innledning

Det rettslige grunnlaget for denne oppgaven er uskyldspresumsjonen – forankret i EMK art. 6 nr. 2 – slik den er tolket av EMD. Jeg skal nå gjøre rede for normens karakter som rettsregel og hvordan den er forankret i henholdsvis norsk rett og i menneskerettighetene. På norsk kan man formulere normen slik: ”enhver skal anses uskyldig inntil det motsatte er bevist”.¹⁰⁷ Uskyldspresumsjonen – eller antakelse om uskyld – er et rettsstatsprinsipp som søker å beskytte uskyldige mot å bli dømt for en straffbar handling.¹⁰⁸ Prinsippet ivaretar også den tiltaltes omdømme under straffeprosessen.¹⁰⁹ Innholdet av prinsippet er ikke lett å utlegge presist, men det kan

¹⁰³ Avnsitt 30.

¹⁰⁴ Riksadvokaten, TV2-nyhetene 18.08.08. Voldtektssaker ender med frifinnelse tre ganger så ofte som i andre typer lovbrudd, se NOU 2008: 4, pkt. 2.1.

¹⁰⁵ Til TV2-nyhetene 18.08.08 foreslår Riksadvokat Tor-Aksel Busch å avskaffe bruk av jury i voldtektssaker på grunn av den store andelen frifinnelser. Han vil heller innføre bruk av stor meddomsrett. Løvlie (2009) s. 91 stiller spørsmål ved om kritikken mot bruk av jury i disse sakene har rett adressat, fordi man heller burde kritisert fagdommerne for manglende tilsidesettelse etter strpl. § 376 a i disse sakene.

¹⁰⁶ Johnsen, (2006) s. 34, skriver at ”å bli trodd av retten kan ha stor betydning for å redusere de mentale og sosiale skadene for de skadelidte”.

¹⁰⁷ Strandbakken (2003) s. 27.

¹⁰⁸ Aall (2007) s. 167.

¹⁰⁹ Jebens (2004) s. 436.

sies å være en samlebetegnelse på flere normer som stiller krav til statens behandling av straffesaker.¹¹⁰

3.2 Prinsippets forankring i norsk rett

I Norge ble ikke uskyldspresumsjonen gjort til formell lov før ved vedtakelsen av menneskerettsloven i 1999.¹¹¹ Men det har vært ansett som sikker sedvanerett, som utslag av uskyldspresumsjonen, at påtalemyndigheten har bevisbyrden i straffesaker og at det gjelder et strengt beviskrav.¹¹² Det har vært argumentert for at *disse* sidene av uskyldspresumsjonen også trolig har et konstitusjonelt vern, utledet av de minstekrav til rettergang som følger av GrL. § 96.¹¹³ Prinsippet har vært begrunnet med at man anser det som en større ulykke å dømme en uskyldig enn å frifinne en skyldig.¹¹⁴ Som bevisregel har uskyldspresumsjonen vært gjentatt i fast og langvarig domstolspraksis og utgjør et grunnhensyn i vår straffeprosess.¹¹⁵ Men det er gjennom sin internasjonale forankring den er blitt presisert og testet som en prosessuell skranke.¹¹⁶

3.3 Prinsippets forankring i menneskerettighetene

Internasjonalt er uskyldspresumsjonen nedtegnet i ulike menneskerettighetskonvensjoner og folkerettslige instrumenter med noe ulik formulering, men med i det vesentlige det samme innhold.¹¹⁷ I EMK art. 6 nr. 2 uttrykkes prinsippet slik:

”everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law”.

¹¹⁰ Strandbakken (2003) s. 29 og Uggerud (1998) s 159.

¹¹¹ Ibid s 28.

¹¹² Andenæs (2009) s 102 og Strandbakken (2003) s 130.

¹¹³ Strandbakken (2003) s 140 og Uggerud (1998) s 162.

¹¹⁴ Andenæs (2004) s. 102.

¹¹⁵ Strandbakken (2003) s 130.

¹¹⁶ Uggerud (1998) s. 162.

¹¹⁷ Jebens (2007) s. 208 og Strandbakken (2003) s.28-29.

Art. 6 nr. 2 anses som et utslag av det overordnede kravet til en 'fair trial' i art. 6 nr. 1.¹¹⁸

Som inngangsvilkår synes art. 6 nr. 2 å oppstille som betingelse at den enkelte er gjenstand for en "criminal charge". Dersom en person blir frikjent vil han ikke lenger ha noen slik siktelse mot seg, og retten etter art.6 nr.2 skulle slik opphøre. Et slikt formalistisk standpunkt har ikke EMD inntatt, helt i tråd med den dynamiske tolkingsstilen Domstolen anvender for å gjøre rettighetsvernet effektivt og reelt, jf. punkt 1.3.¹¹⁹ *Trechsel* skriver at man kan forstå referansen til "charged" slik at uskyldspresumsjonen *særlig* beskytter personer som er under strafforfølgning.¹²⁰ Men at den ikke desto mindre også må verne alle som kan bli – eller har vært – tiltalt i en straffesak.¹²¹ Domstolens praksis viser at det foretas en konkret vurdering i hver enkelt sak om art. 6 nr. 2 kan anvendes også *etter* en frifinnelse.¹²² Bestemmelsen favner altså bredere enn ordlyden skulle tilsi. Graden av tilknytning mellom straffesaken og etterfølgende domstolsavgjørelser har betydning for om den kan påberopes.¹²³

EMD har gjennom sine avgjørelser tolket prinsippet og vist hvilke normer Domstolen mener kan utledes av uskyldspresumsjonen. Disse er mangfoldige og komplekse, men kan grovt sett deles inn i to hovedgrupper; de 'utfall-relaterte' normene og de 'omdømme-relaterte' normene.¹²⁴ De førstnevnte hører til de klassiske straffeprosessuelle rettigheter, mens sider av de sistnevnte ligger nærmere EMK art. 8 enn art. 6.¹²⁵

De utfall-relaterte normene omhandler den mistenktes rett til ikke å bli dømt før hans straffeskyld er bevist utover enhver rimelig tvil ("proved guilty"). Dette må skje i en ordnet rettergangsprosess og tiltalen må bygge på et rimelig presist straffebed

¹¹⁸ *Deweert mot Belgia*, avsnitt 56.

¹¹⁹ Se også *Allenet de Ribemont mot Frankrike*, avsnitt 35.

¹²⁰ *Trechsel* (2005) s. 155-156.

¹²¹ *Ibid* s. 155-156.

¹²² Se f. eks. *Ringvold mot Norge*, avsnitt 42 og *Y mot Norge*, avsnitt 47.

¹²³ *Sekanina mot Østerrike*, avsnitt 22.

¹²⁴ *Trechsel* (2005) s. 163.

¹²⁵ *Ibid* s. 164.

(”according to law”).¹²⁶ Uskyldspresumsjonen søker her å unngå uriktige domfellelser, noe som anses å ligge i prinsippetets kjerne.¹²⁷ I straffeprosessen er derfor 1) påtalemyndigheten pålagt bevisbyrden og 2) beviskravet strengt.¹²⁸ Påtalemyndigheten må presentere bevis som er sterke nok til å overbevise retten om den tiltaltes skyld utover enhver rimelig tvil.¹²⁹ Begrenset bruk av skyldpresumsjoner er likevel akseptert.¹³⁰ Adressat for de utfall-relaterte normene er særlig domstolene, som i utøvelsen av sin domskompetanse, pålegges en plikt til å innta den holdning at tiltalte kan være uskyldig. Rimelig tvil om skyld skal føre til frifinnelse.

Det er en viss usikkerhet om uskyldspresumsjonen også inneholder et krav om at lovvertreder skal ha utvist skyld (forsett eller uaktsomhet) for å kunne ansvarliggjøres strafferettslig for en handling.¹³¹ Sagt på en annen måte, om lovgivers adgang til å gi lovbestemmelser med objektive straffbarhetsvilkår er i strid med uskyldspresumsjonen. Dette er et spørsmål Høyesterett i Rt. 2005 s. 833 til en viss grad har besvart bekræftende. I denne kjennelsen ble det lagt til grunn at uskyldspresumsjonen krever at det ved bruk av objektive straffbarhetsvilkår, må foretas en proporsjonalitetsvurdering med hensyn til hva som står på spill og hensynet til forsvarer.¹³² I engelsk rett har man avvist at dette følger av bestemmelsen, og inntatt det standpunkt at EMK art. 6 nr. 2 kun regulerer de straffeprosessuelle spørsmål og dermed ikke griper inn i statenes materielle straffebestemmelser.¹³³

De omdømme-relaterte normene er løsere knyttet til selve skyldspørsmålet og domfellelsen, og handler om at en person som er mistenkt i størst mulig grad skal få sitt omdømme beskyttet så lenge han ikke er straffedømt. Denne siden av uskyldspresumsjonen har et vidt anvendelsesområde. Den gjelder både før en straffesak er innledet, under selve saksgangen og etter straffesakens avslutning, enten den ender

¹²⁶ Johnsen (2006) side 5.

¹²⁷ Treschel (2005) s. 164 og Jebens (2004) s. 210.

¹²⁸ Strandbakken (2003) s. 27.

¹²⁹ Barberà, Messegué og Jabardo mot Spania, avsnitt 77. Harris, O’Boyle & Warbrick (2009) s. 302 stiller spørsmål ved om art. 6 nr. 2 opererer med et slikt beviskrav.

¹³⁰ Salabiaku mot Frankrike, avsnitt 19. Domstolen la i denne saken vekt på at på tross av skyldpresumsjonen, hadde den tiltalte adgang til å føre motbevis, samt at alle bevis skulle tas i betraktning (fri bevisvurdering), se Treschel (2005) s. 168-170.

¹³¹ Strandbakken (2003) s. 30 og Hika (2010) s. 544.

¹³² Avsnitt 74.

¹³³ Hika (2010) s. 522.

med frifinnelse eller avsluttes av prosessuelle årsaker.¹³⁴ Ved domfellelse slutter normen å beskytte den tiltalte, med mindre det i straffutmålingen blir trukket inn straffeskjerpene forhold rundt den domfeltes tidligere atferd som i seg selv kan konstituere en egen ”criminal charge”.¹³⁵

Første gang Domstolen slo fast at uskyldspresumsjonen også beskyttet en persons omdømme var i saken *Minelli mot Sveits* i 1983.¹³⁶ Saken gjaldt illeggelse av saksomkostninger etter at straffesaken mot en journalist var blitt foreldet. Domstolen hadde i omkostningsavgjørelsen vurdert straffesakens beviser og uttalt at dersom ikke saken var foreldet ville journalisten blitt dømt. EMD anså dette som en skyldkonstatering i strid med art. 6 nr. 2, selv om personen på grunn av foreldelsen altså ikke risikerte noen straffedom mot seg. I saken *Barberà, Messegué og Jabardo mot Spania* fra 1988 uttalte Domstolen at uskyldspresumsjonens vil krenkes “*if, without the the accused’s having previously been proved guilty according to law, a judicial decision concerning him reflects an opinion that he is guilty*”.¹³⁷ Etter saken *Allenet de Ribemont mot Frankrike*, må “*judicial statement*” erstattes med “*statement of a public official*”.¹³⁸ Det har betydning dersom uttalelser om skyld kommer som et naturlig ledd i straffeprosessen, som for eksempel at en aktor prosederer på domfellelse internt i rettssalen. Dette innebærer naturlig nok ingen krenkelse av uskyldspresumsjonen.¹³⁹ Annerledes kan dette være dersom aktor uttaler seg om den tiltaltes skyld til media.¹⁴⁰ Emnet for den videre fremstillingen, er uskyldspresumsjonens omdømme-vern etter en frifinnelse.

¹³⁴ Se f. eks. *Allenet de Ribemont mot Frankrike*, hvor art. 6 nr. 2 gjaldt selv om det ikke i etterkant ble innledet straffesak mot den mistenkte. I *Sekanina mot Østerrike* gjaldt art. 6 nr. 2 etter frifinnende dom.

¹³⁵ *Böhmer mot Tyskland*.

¹³⁶ Trechsel (2005) s. 186.

¹³⁷ *Barberà, Messegué og Jabardo mot Spania*, avsnitt 91.

¹³⁸ *Allenet de Ribemont mot Frankrike*, avsnitt 36.

¹³⁹ *Daktaras mot Litauen*, avsnitt 43.

¹⁴⁰ Trechsel (2005) s. 179.

4 Rettstilstand før Orr-avgjørelsen

4.1 Innledning og avgrensning

Hvordan den omdømme-relaterte siden av presumsjonen virker inn etter en frifinnelse, skal undersøkes i denne oppgaven. Problemstillingen er om normens innhold ble endret ved *Orr*, eller om avgjørelsen kun presiserte og utdypet de tidligere oppstilte retningslinjer. For å finne svar på dette, skal jeg sammenligne denne avgjørelsens premisser med de retningslinjene som tidligere var oppstilt av EMD.

Viktige avgjørelser i denne sammenheng er *Y mot Norge* og *Ringvold mot Norge*, begge fra 2003, som gjaldt idømmelse av oppreisning etter frifinnelse. Jeg skal også se på to avvisningsavgjørelser som gjaldt forsikringskrav for å se om disse kravene blir behandlet annerledes enn oppreisningskrav. I både oppreisnings- og forsikrings sakene er det private parter som står mot hverandre – den frifunne og fornærmede/skadelidte. Det kjennetegner disse sakene at de involverte begge nyter et vern under EMK. De har begge rett på en ”fair trial” etter art. 6. Den frifunne skal ha et vern for sitt omdømme i medhold av art. 6 nr. 2, mens den skadelidte skal ha ”access to court” for sitt sivile krav etter art. 6 nr. 1. Disse rettighetene kan havne i konflikt med hverandre. Hvordan denne konflikten skal løses, kan få betydning for tolkingen av art.6 nr. 2.¹⁴¹

Jeg avgrenser mot å redegjøre nærmere for avgjørelser som gjelder den frifunnedes erstatningskrav mot staten i anledning straffeforfølgningen (”forfølgningserstatning”).¹⁴² Selv om denne praksis har atskillige fellestrekk med de retningslinjene som ble oppstilt i *Ringvold* og *Y*, synes normen å være strengere i sakene som gjelder erstatningskrav mot staten.¹⁴³ Men fordi retningslinjene i oppreisningssakene i stor grad bygger videre på retningslinjene fra sakene om forfølgningserstatning, skal jeg trekke inn enkelte av disse sakene. Normen i sakene om forfølgningserstatning, utviklet først i *Sekanina* og så senere i *Rushiti*, går ut på at etter en frifinnelse er ”*even the voicing of suspicions regarding the accused’s innocent ... no*

¹⁴¹ Johnsen (2006) s. 35. Se over i pkt 1.3 om rettigheter i konflikt.

¹⁴² Begrepet ”forfølgningserstatning” brukes om disse kravene av Johnsen (2006) s. 3.

¹⁴³ Jebens (2007) s. 225. Se *Y* avsnitt 46 og *Ringvold* avsnitt 38.

longer admissible".¹⁴⁴ Kravet i sakene hvor den frifunnede idømmes erstatning, avviker noe fra dette.¹⁴⁵ *Jebens* skriver at det er usikkert hvorvidt en slik strengere praktisering av uskyldspresumsjonen var tilsiktet.¹⁴⁶ Johnsen mener hovedbegrunnelsen for en slik forskjellsbehandling, må være avbalanseringen av skadelidtes rett til domstolsprøving etter art. 6 nr. 1 mot uskyldspresumsjonen i art. 6 nr. 2.¹⁴⁷ Art. 6 nr. 2 blir i disse tilfellene tolket innskrenkende.¹⁴⁸

Det avgrenses også mot presumsjonens virkning i straffesaker som avsluttes av prosessuelle årsaker. Her er konvensjonspraksis rikholdig, og normen er noe annerledes formulert enn i frifinnelsesakene.¹⁴⁹ Så lenge domstolene i sin avgjørelse av et erstatningskrav ikke gir seg til å vurdere bevisene fra straffesaken i noen utstrekning, har EMD akseptert ganske sterke uttalelser om mistanke om straffeskyld.¹⁵⁰ Men domstolene må ikke komme med noen ytring om at den tiltalte er skyldig.¹⁵¹ I *Lutz mot Tyskland* ble et krav om erstatning avslått med den begrunnelse at "the defendant would most probably have been convicted" dersom ikke straffesaken mot ham var blitt avvist av prosessuelle årsaker.¹⁵² EMD fant at uskyldspresumsjonen ikke var krenket fordi det bare var gitt uttrykk for mistanke – ikke en skyldkonstatering. Slik mistankeytring aksepteres bare så lenge personen ikke er endelig frifunnet.¹⁵³

4.2 EMDs praksis i oppreisningssaker

4.2.1 Innledning

EMD oppstilte i de to sakene *Ringvold mot Norge* og *Y mot Norge* kriteriene for at idømmelse av erstatning til skadelidte etter frifinnende dom ikke skulle komme i konflikt med uskyldspresumsjonen. Før disse avgjørelsene var det usikkert hvorvidt

¹⁴⁴ *Asan Rushiti mot Østerrike*, avsnitt 31.

¹⁴⁵ *Jebens* (2007) s. 225.

¹⁴⁶ *Ibid* s. 225.

¹⁴⁷ *Johnsen* (2006) s. 35.

¹⁴⁸ *Ibid* s. 35.

¹⁴⁹ *Trechsel* (2005) s. 185-188 og *Jebens* (2007) s. 227.

¹⁵⁰ EMD fant krenkelse av uskyldspresumsjonen i *Minelli mot Sveits*, derimot ikke i *Lutz mot Tyskland*. Det skilte sakene at i *Minelli* hadde den nasjonale domstolen gått inn på bevisene fra straffesaken, se *Trechsel* (2005) side 187.

¹⁵¹ *Johnsen* (2006) s. 11.

¹⁵² Avsnitt 63.

¹⁵³ *Sekanina mot Østerrike*, avsnitt 30.

uskyldspresumsjonen overhodet gjaldt ved sivilrettslig ansvarliggjøring av en handling den ansvarlige var frifunnet for.¹⁵⁴

Kommisjonen hadde i en avvisningsavgjørelse fra 1982, uttalt at en strafferettslig frifinnelse ikke hindret at en sivil domstol bygde på de samme fakta som i straffesaken for å etablere sivilrettslig ansvar.¹⁵⁵ Men uskyldspresumsjonen var en rettighet som den sivile domstolen da måtte forholde seg til. Kommisjonen uttalte i avgjørelsen, som gjaldt en oppsigelse etter en strafferettslig frifinnelse, at "*courts which have to deal with non-criminal consequences of behaviour which has been subject to criminal proceedings ... must be bound by the criminal courts finding according to which there is no criminal responsibility for the acts in question although this naturally does not prevent them to establish e.g. a civil responsibility arising out of the same set of facts*".¹⁵⁶ Domstolen ville ikke ta et like generelt standpunkt til uskyldspresumsjonens rekkevidde etter en frifinnelse som kommisjonen. I *Sekanina* uttalte Domstolen følgende om hvorvidt uskyldspresumsjonen gjaldt obligatorisk utover avgjørelsen av selve straffespørsmålet: "*The Court's task is not to express a view on such a general issue; it is confined to determining whether the approach followed in the applicant's case affected the right which Article 6 para. 2 (art. 6-2) guaranteed to him*".¹⁵⁷

Domstolen kom i *Sekanina* til at uskyldspresumsjonen kunne anvendes fordi det var en stor grad av tilknytning ("link") i østerriksk lovgivning og praksis mellom avgjørelse av straffansvar og retten til kompensasjon for uberettiget forfølgning. Retten til kompensasjon var i atskillig grad en konsekvens og i noen grad en følge av straffesakens utfall.¹⁵⁸ Domstolen kom deretter til at presumsjonen var krenket. Den østerrikske domstolen hadde trukket den frifunnes uskyld i tvil – på en måte som var uforenlig med uskyldspresumsjonen – gjennom å diskutere bevisene fra straffesaken inngående i sin begrunnelse for å nekte erstatning.¹⁵⁹ EMD uttalte at "*the voicing of suspicion regarding an accused's innocence is conceivable as long as the conclusion of*

¹⁵⁴ Aall mente at avgjørelsen av erstatningskrav og andre selvstendige krav bare "i ekstreme tilfeller" kunne komme i konflikt med art. 6 nr. 2, se Aall (1995) s. 330.

¹⁵⁵ X mot Østerrike.

¹⁵⁶ Side 2.

¹⁵⁷ *Sekanina*, avsnitt 22.

¹⁵⁸ *Ibid* avsnitt 22.

¹⁵⁹ Avsnitt 29-31.

criminal proceedings has not resulted in a decision on the merits of the accusation. However, it is no longer admissible to rely on such suspicions once an acquittal has become final".¹⁶⁰

I hvilken grad uskyldspresumsjonen fikk anvendelse på sivilrettslige erstatningskrav syntes usikkert etter det noe vage kriteriet EMD hadde oppstilt, om at avgjørelsene måtte ha en viss "link" til hverandre. Det var også usikkert om en slik "link" kunne oppstå, når avgjørelsen av sivile krav – i motsetning til sakene om forfølgingserstatning – ikke hadde direkte sammenheng med utfallet av straffesaken.

Men dersom uskyldspresumsjonen skulle gjelde, var det tre hovedspørsmål som skulle besvares:¹⁶¹ For det første, om det var *adgang* til å ilegge en person oppreisningsansvar basert på den samme handlingen som vedkommende var frifunnet for. Hvis det var mulig, var neste problemstilling om en idømmelse kunne pådømmes *sammen* med straffesaken. Dersom EMK ikke stilte seg i veien for dette, var det siste spørsmålet hvilke krav art. 6 nr. 2 stilte til *utformingen av begrunnelsen* for oppreisningsansvaret. Spørsmålene ble i stor grad besvart i avgjørelsene *Ringvold* og *Y*.¹⁶²

Jeg starter gjennomgangen av sakene i det norske rettssystemet. Dette gir et bilde på rettstilstanden i Norge, inntil man fikk EMDs retningsgivende avgjørelser i disse sakene.

4.2.2 Kort oversikt over sakshistorikken i Ringvold og Y

Ringvold dreide seg om angivelige seksuelle overgrep mot en mindreårig jente som hadde pågått over flere år. Det ble fremmet et oppreisningskrav på grunnlag av disse overgrepene. Straffesaken startet i lagmannsretten, hvor den tiltalte R, ble frikjent for både straffansvar og oppreisningsansvar.¹⁶³ Fornærmede anket til Høyesterett etter tvistemålslovens regler. Etter en omfattende ny bevisførsel ble hun der tilkjent

¹⁶⁰ Avsnitt 30.

¹⁶¹ Jebens (2004) s. 453.

¹⁶² Ibid s. 459.

¹⁶³ Eidsivating lagmannsretts dom av 18. februar 1994 (LE-1993-1651). Saken startet i lagmannsretten fordi saken ble avgjort før toinstansreformen.

oppreisning, da Høyesterett fant det klart sannsynlig at ”*seksuelt misbruk*” hadde funnet sted.¹⁶⁴ Det skjerpede beviskravet ble stadfestet for saker med et belastende faktum av denne karakter.¹⁶⁵ R anførte for Høyesterett at EMK art. 6 nr.2 var anvendbar, og at den måtte få betydning for rettens adgang til å pådømme det sivile kravet med de samme bevisene som var brukt i straffesaken. Han mente spørsmålet i saken – om han hadde begått overgrepet eller ikke – gjorde det problematisk å idømme oppreisning fordi en felles bevisførsel da lett kunne skape en for nær tilknytning mellom frifinnelsen og erstatningsidømmelsen.¹⁶⁶ Høyesterett tok ikke stilling til om uskyldspresumsjonen var anvendbar i behandlingen av sivile krav. Men retten mente uansett at det måtte være tilstrekkelig at det i erstatningsavgjørelsen ”*ikke gis uttrykk for uenighet i avgjørelsen om straff eller reises tvil ved den*”.¹⁶⁷ Den norske ordningen med fellesbehandling, hvor det ikke gjaldt noe vilkår for å tilkjenne erstatning at siktede var dømt, mente retten ikke reiste noen spesielle problemer i forhold til uskyldspresumsjonen. Saken ble så innklagd for EMD.

Y – også omtalt som ”Karmøysaken” – gjaldt en voldtekt og et drap av en ung kvinne, hvor den jevngamle fetteren hennes, Y, ble tiltalt for å ha begått drapet. Han ble dømt i tingretten,¹⁶⁸ men frikjent av lagretten.¹⁶⁹ Han måtte imidlertid betale oppreisning til den dreptes foreldre basert på at fagdommerne etter det sivilrettslige beviskrav fant det klart sannsynliggjort at han hadde begått drapet. Avgjørelsen ble anket til Høyesterett, som under dissens stadfestet lagmannsrettens dom.¹⁷⁰ Det ble ikke foretatt noen ny bevisførsel for Høyesterett angående erstatningskravet, så spørsmålet, om samme rett med bakgrunn i samme bevisførsel kunne frifinne for straff men idømme erstatning, kom nå på spissen.

Jeg har tidligere under pkt. 2.4.3 redegjort for hvordan denne avgjørelsen under dissens avgjorde at pådømmelse av erstatningskrav ikke skulle være avhengig av frifinnelsesgrunn etter strpl. § 3. Jeg skal her gå inn på de anførselene som ble anført for

¹⁶⁴ Rt. 1996 s. 864, side 872.

¹⁶⁵ Se om beviskravet ”klar sannsynlighetsovervekt” foran pkt. 2.4.3.

¹⁶⁶ Side 867.

¹⁶⁷ Side 869.

¹⁶⁸ Karmøy herredsretts dom av 27. november 1997 (TKARM-1997-539).

¹⁶⁹ Gulatting lagmannsretts dom av 18. juni 1998 (LG-1998-260).

¹⁷⁰ Rt. 1999 s. 1363.

at uskyldspresumsjonen skulle stenge for pådømmelse av erstatningskravet i straffesaken.

Prinsipalt ble det anført at det ikke var adgang til å pådømme oppreisningskravet i samme dom som frifinnelsen. Det skjerpede beviskrav for å legge faktum til grunn, kombinert med oppreisningskravets pønale karakter, medførte etter Ys oppfatning at den frifinnende dommen ble satt til side når det sivile kravet ble behandlet i straffesaken. En slik erstatningsavgjørelse ville *"bli oppfattet som en tilsidesettelse av den frifinnende straffedommen"*.¹⁷¹ Han påberopte seg også prinsippet om "equality of arms", utledet av art. 6 nr. 1. Dersom det sivile kravet ble behandlet i en separat sak ville forholdet stilt seg annerledes. Subsidiært ble det anført at domspremissene for oppreisning var ordlagt på en slik måte at den skapte tvil om riktigheten av frifinnelsen.

Heller ikke i denne avgjørelsen inntolk Høyesterett noe standpunkt om art. 6 nr. 2 kom til anvendelse i en sak mellom sivile parter. Men førstvoterende uttalte at det måtte være en forutsetning for krenkelse av art. 6. nr. 2, at det var *"foretatt en strafferettslig skyldkonstatering"*.¹⁷² Det hadde lagmannsretten etter hans oppfatning ikke gjort. Førstvoterende uttalte videre at oppreisning først og fremst skulle kompensere for krenkelsen. Beviskravet var oppstilt av hensyn til den ansvarlige, og kunne ikke innebære noen konvensjonskrenkelse. Innsigelsen om at pådømmelse av erstatning var i strid med prinsippet om "equality of arms" ble ikke kommentert. For den subsidiære innsigelsen, at premissene for erstatningsileggelsen skapte tvil om riktigheten av frifinnelsen, uttalte Høyesterett at selv om lagmannsretten nok kunne brukt andre ord og uttrykk, innebar ikke premissene en slik strafferettslig skyldkonstatering at det forelå en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Mindretallet kommenterte ikke de enkelte anførselene, men uttalte at frifinnelsen, av hensyn til uskyldspresumsjonen, måtte stå alene med *"full klarhet i dommen"*.¹⁷³

¹⁷¹ Side 1366.

¹⁷² Side 1378.

¹⁷³ Side 1381.

4.2.3 "Criminal charge"?

EMD tok for seg spørsmålet om anvendelse og krenkelse av uskyldspresumsjonen i en toleddet vurdering. Det skulle først vurderes om erstatningskravet ("compensation proceedings") mot den frifunne innebar en "criminal charge" etter den autonome betydningen i konvensjonen. Hvis ikke dette var tilfellet skulle det vurderes om erstatningskravet allikevel hadde en slik tilknytning ("link") til straffesaken at bestemmelsen var anvendbar og krenket. Dette var samme tilnæringsmåte som Domstolen hadde benyttet i bl. a. *Sekanina*.

EMKs straffebegrep beror på en vurdering av sanksjonens klassifisering, lovbruddets karakter og sanksjonens innhold og alvor.¹⁷⁴ Disse kan hver for seg, eller kumulativt etter en helhetsvurdering, være oppfylt, slik at sanksjonen blir å regne som en "criminal charge".¹⁷⁵ Relevante momenter i denne vurderingen er, etter EMDs praksis, blant annet hvordan slike krav blir betegnet i europeisk rettstradisjon, regelbruddets alvorlighet, om det må foretas en skyldkonstatering, om sanksjonen er pønalt begrunnet og reaksjonens alvorlighetsgrad.¹⁷⁶ Frihetsstraff som sanksjon for et regelbrudd, vil som regel innebære at det foreligger en "criminal charge".¹⁷⁷

EMD foretok en gjennomgang av kriteriene og fant at erstatningsstraffsaksjonen ikke utgjorde en "criminal charge".¹⁷⁸ Når det gjaldt det første kriteriet, sanksjonens klassifisering, fant EMD at den var sivilrettslig etter norsk rett. Dette fulgte både av erstatningshjemmelens plassering i skadeserstatningsloven og rettspraksis.

Når det gjaldt det andre kriteriet, lovbruddets karakter, ble det lagt vekt på at utfallet av straffesaken ikke var bestemmende for pådømmelsen av erstatningskravet.

Erstatningskravet skulle dessuten vurderes etter sivilrettslige regler. I Ringvold ble det fremhevet at den særskilte anken for Høyesterett med fremleggelse av en del nye bevis

¹⁷⁴ Engel m. fl. mot Nederland, fulgt opp i bl.a. Rt. 2002 s. 1007.

¹⁷⁵ NOU 2003: 15 pkt. 5.7.5.

¹⁷⁶ Ibid pkt. 5.7.5, med henvisning til Rt. 2003 s. 264.

¹⁷⁷ Ibid pkt. 5.7.5.

¹⁷⁸ Se Ringvold avsnitt 37-39 og Y avsnitt 40-42. Dersom oppreisningskravene skulle bli betegnet som straffesiktelsler, ville dette medføre at det strafferettslige beviskravet ville komme til anvendelse også på disse, jf. beviskravet gjennomgått ovenfor i punkt 3.3. Man kan også tenke seg at de øvrige minstekrav til straffesaksbehandling i art. 6 nr. 3 ville komme til anvendelse.

understreket sakens sivilrettslige karakter. Men både i *Ringvold* og *Y* uttalte EMD at den felles bevisføringen ikke kunne gi det sivilrettslige kravet karakter av en straffesiktelse.

Det at de objektive elementene for erstatningsansvar samsvarte med de objektive elementene i et straffebud, endret ikke den sivilrettslige karakteristikken av lovbruddet. EMD viste til at dersom man skulle karakterisere et erstatningskrav som en ”criminal charge” ville dette ha den uønskede virkning å avskjære skadelidtes erstatningskrav med mindre den tiltalte ble domfelt. Dette ville innebære ”*an arbitrary and disproportionate limitation*” av skadelidtes rett til domstolsprøving for sitt krav etter art. 6 nr. 1.¹⁷⁹ Man kan her se EMDs argumentasjon slik at den balanserer to rettigheter mot hverandre, se pkt. 1.3. Men EMD understreket viktigheten av at når domstolen skulle holde noen erstatningsansvarlig, måtte den ikke gi uttrykk for noen strafferettslig skyldkonstatering i begrunnelsen – ”*imput[e] criminal liability*”.¹⁸⁰ Dette synes logisk; man ville kunne omgå det vernet EMK art. 6 nr. 2 oppstiller, dersom domstolene kunne statuere straffansvar gjennom ”sivilrettslige” bestemmelser. Selv om den tiltalte ville være frifunnet for straffansvar, ville det jo ramme hans omdømme dersom domstolene i sin *begrunnelse* for kravet ga seg til å vurdere – eller konstatere – straffeskyld. Behovet for beskyttelse under art. 6 nr. 2 er ikke mindre i disse sakene enn i straffesaker, når det gjelder den omdømme-relaterte siden av presumsjonen. Domstolene må holde seg til erstatningsvilkårene – uten å trekke inn vilkår for straff, med mindre disse vilkårene overlapper hverandre.¹⁸¹

Det kan imidlertid synes noe uklart om EMD her sier at det *hadde* dreid seg om en ”criminal charge” dersom domstolen ga uttrykk for at vilkårene for straffeskyld var oppfylt. EMD sier at en slik konstatering ville ”*raise an issue within the ambit of Article 6 § 2*”.¹⁸² I *Ringvold* konkluderer EMD uansett med at det ikke har forekommet noen slik skyldkonstatering, verken uttrykkelig eller i innhold. I *Y* lar EMD konklusjonen på dette utebli. Man kan spørre om det ligger noen realitetsforskjell i

¹⁷⁹ Ringvold avsnitt 38, Y avsnitt 41.

¹⁸⁰ Ringvold avsnitt 38, Y avsnitt 42.

¹⁸¹ Jebens (2004) s. 460.

¹⁸² Ringvold avsnitt 38, Y avsnitt 42.

dette; om EMD i *Y* fant en form for skyldkonstatering. Sett hen til at EMD også i *Y* går videre til å drøfte hvorvidt det er foreligger en tilstrekkelig ”link” mellom erstatningsaken og straffesaken, legger jeg til grunn at den heller ikke her fant noen skyldkonstatering i domspremissene.

Når det gjaldt det siste kriteriet, sanksjonens innhold og alvor, pekte EMD på at hovedformålet med oppreisningen ikke var å straffe, men å bøte på skaden til skadelidte. Størrelsen av kravet – som EMD mente kunne anses rettfærdiggjort tatt i betraktning skaden – tilsa heller ikke en strafferettslig karakteristikk.

Konklusjonen ble dermed at det ikke var snakk om en ”criminal charge” i noen av sakene.

4.2.4 Tilstrekkelig ”link” til straffesaken?

4.2.4.1 EMDs konklusjoner

EMD kom til ulike konklusjoner i *Ringvold* og *Y*. Vurderingen gikk ut på om det eksisterte en slik tilknytning (”link”) mellom behandlingen av kravene at uskyldspresumsjonen skulle komme til anvendelse. Til forskjell fra *Sekanina*, ble drøftelsen av om uskyldspresumsjonen var anvendbar og krenket, vurdert under ett.

I *Ringvold* kom EMD til at den nødvendige tilknytningen ikke forelå. EMD gjentok at utfallet av straffesaken ikke hadde vært avgjørende for utfallet av erstatningsspørsmålet og at det var rettslig mulig (”legally feasible”) å bli tilkjent erstatning også etter en frifinnelse. Domstolen uttalte at dette medførte at saken klart skilte seg fra tidligere praksis, blant annet *Sekanina*, hvor erstatningskravet hadde oppstått som følge, og konsekvens av, den avsluttede straffesaken. Konklusjonen ble at uskyldspresumsjonen ikke kom til anvendelse og følgelig ikke var krenket.

Én dommer dissenterte, og mente at uskyldspresumsjonen var krenket. Han var i prinsippet enig i at et sivilrettslig ansvar kunne gjøre gjeldende etter en frifinnelse. Men han mente at når den handling som statuerte sivilrettslig ansvar, var *nøyaktig* (”*exactly*”)

den samme som den frifunne var tiltalt for, ville man få en paradoksal motsetning ved idømmelse av erstatning etter frifinnelse.¹⁸³ Et slikt resultat ville etter hans oppfatning frarøve uskyldspresumsjonen reell betydning.

I *Y* kom EMD enstemmig til at det forelå en ”link” til straffesaken og at uskyldspresumsjonen også var krenket. Domstolen uttalte at det forelå en slik tilknytning på grunn av lagmannsrettens språkbruk. Det ble sitert følgende fra lagmannsrettens åpningsuttalelse i erstatningsdommen: ”*considering the evidence adduced in the case as a whole, the High Court finds it clearly probable that [the applicant] has committed the offences against Ms. T with which he was charged...*” (EMDs utheving).¹⁸⁴ Høyesteretts manglende ”*quashing*” av denne avgjørelsen, medførte en krenkelse av uskyldspresumsjonen.¹⁸⁵ EMD mente lagmannsrettens språk overskred ”*the bounds of the civil forum, thereby casting doubt on the correctness of the acquittal*”.¹⁸⁶ Dette var uforenlig med uskyldspresumsjonen.

Én dommer kom med et tilleggsvotum, hvor hun ga uttrykk for at uskyldspresumsjonen klart var krenket. Hun begrunnet dette med at Høyesterett hadde opprettholdt lagmannsrettens dom – en dom som etter hennes oppfatning ikke hadde klargjort forskjellen på sivilrettslig og strafferettslig ansvar. Selv om Høyesterett ”*carefully*” hadde foretatt den nødvendige distinksjon, hadde de ikke reparert lagmannsrettens krenkelse da de ikke hadde opphevet (”*quash[ed]*”) dommen.¹⁸⁷

4.2.4.2 Formuleringer i premissene

Det var språket i *Y* som skapte ”linken” til straffesaken. Men hva EMD konkret slo ned på, synes det å være noe uenighet om i teorien. *Krokeide* hevder formuleringen av beviskravet ”klar sannsynlighetsovervekt” var problematisk, siden saken var behandlet i medhold av strpl. § 3.¹⁸⁸ *Johnsen* er av den oppfatning at det var koblingen til straffesaken gjennom uttrykkene ”*at Y hadde begått de forbrytelser han ble tiltalt for*”

¹⁸³ Side 17.

¹⁸⁴ Avsnitt 44.

¹⁸⁵ Avsnitt 45-47.

¹⁸⁶ Avsnitt 46.

¹⁸⁷ Side 20.

¹⁸⁸ *Krokeide* (2003) s. 210-212.

som var avgjørende.¹⁸⁹ Han mener uttrykk for en lavere grad av sannsynlighet ikke ville ha fjernet ”linken”. I samme retning synes også Aall og Jebens.¹⁹⁰ Aall anfører at fordi det kvalifiserte beviskravet også ble formulert og akseptert i *Ringvold*, må det ha vært det øvrige språket i lagmannsrettens premisser i *Y* som kom i konflikt med uskyldspresumsjonen.¹⁹¹ Jeg legger derfor til grunn, at det var den øvrige koblingen til straffesaken i sitatet som var avgjørende for krenkelse – ikke formuleringen eller bruken av det skjerpede beviskravet.

Begrunnelsen i *Y* skapte altså en ”link” til straffesaken. Spørsmålet blir da, hvorfor fant ikke EMD noen ”link” til straffesaken i *Ringvold*? Språkbruken i *Ringvold* ble ikke drøftet av EMD. Men den skilte seg fra den som var brukt av lagmannsretten i *Y* ved at den var mer nøytral i beskrivelsen av overgrepet.¹⁹² Det var verken vist til tiltalen eller til at R hadde begått en ”forbrytelse”, hvilket var gjort av lagmannsretten i *Y*. Høyesterett brukte uttrykkene ”seksuelt misbruk” og ”overgrep”, og la til grunn at det dreide seg om ”grove krenkelser med en viss maktutfoldelse eller trusler”.¹⁹³ Johnsen hevder at fordi det ”ikke var etablert noen ’link’, var det ikke grunnlag for noen nærmere prøving av ordbruken”.¹⁹⁴ Men han kommer senere i artikkelen med et eksempel på at dersom Høyesterett i *Ringvold* hadde formulert seg på noenlunde lik måte som i *Y*, ville en forbindelse antakelig vært etablert.¹⁹⁵ Man kan da stille spørsmål ved om han likevel legger til grunn at EMD aksepterte Høyesteretts formuleringer. Aall synes å legge til grunn at språkbruken i *Ringvold* ble vurdert i samme grad som i *Y*.¹⁹⁶ I samme retning, *Strandbakken*.¹⁹⁷ Det kan kanskje også hevdes at da ordbruken i *Y* var utslaget som skapte en ”link” til straffesaken, tilsier dette at ordbruken også må ha blitt vurdert i *Ringvold*. Siden avgjørelsene ble avsagt samme dag, av de samme dommerne, er det sannsynlig at dommerne hadde en bevissthet rundt teamet. Man kan med denne forutsetning trekke den slutning at ordbruken i *Ringvold* holdt seg innenfor det sivilrettslige tema. Men dersom man legger til grunn at språkbruken ikke ble vurdert og

¹⁸⁹ Johnsen (2006) s. 34.

¹⁹⁰ Aall (2003) s. 252 og Jebens (2004) s. 460.

¹⁹¹ Ibid s. 252.

¹⁹² Ibid s. 253.

¹⁹³ Side 872.

¹⁹⁴ Johnsen (2006) s. 20.

¹⁹⁵ Ibid s. 33.

¹⁹⁶ Aall (2003) s. 252.

¹⁹⁷ Strandbakken (2003) s. 244.

akseptert av EMD i *Ringvold*, er det nødvendig å se på andre momenter som skiller denne saken fra *Y*, og som kan forklare hvorfor art. 6 nr. 2 ikke kom til anvendelse i førstnevnte.

4.2.4.3 Premissenes helhetsinntrykk

EMD trakk som nevnt fram åpningsuttalelsen til lagmannsretten for å konstatere krenkelse av uskyldspresumsjonen. Ser man premissene i *Ringvold* og *Y* i sin helhet, er det imidlertid flere ulikheter som kan ha spilt inn på konklusjonen til EMD. I *Ringvold* hadde Høyesterett i konklusjonen for erstatningskravet, forsikret at idømmelse av erstatning ikke rokket ved frifinnelsen og skjedde uavhengig av avgjørelsen i straffesaken.¹⁹⁸ Dette var ikke gjort av lagmannsretten i *Y*. Selv om EMD kun trakk ut åpningsuttalelsen fra lagmannsretten, kan det ha hatt betydning at begrunnelsen i sin helhet ikke tydeliggjorde at man var inne på en sivilrettslig – og ikke en strafferettslig – vurdering. Særvotumet i *Y* kan tale for at manglende tydeliggjøring av dette skillet hadde betydning for konklusjonen om krenkelse, sammen med de enkelte ord og uttrykk i lagmannsrettens premisser. Man hadde skapt en unødvendig tilknytning til straffesaken gjennom den manglende distansen.

4.2.4.4 Separat behandling

Avstanden til straffesaken, med den separate behandlingen i *Ringvold*, skiller også sakene fra hverandre. Kan dette ha hatt betydning for EMDs konklusjon? *Krokeide* er av den oppfatning at den separate behandlingen var av avgjørende betydning, sammen med fremleggelsen av nye bevis.¹⁹⁹ *Aall* synes også å mene at dette var med på å skape avstand til straffesaken.²⁰⁰ *Johnsen* tilbakeviser at de felles bevisene skulle ha betydning.²⁰¹ Han mener kravenes rettslige karakter hadde betydning for uskyldspresumsjonens rekkevidde.²⁰² *Johnsen* synes ikke å ha noen oppfatning om den særskilte ankebehandlingen hadde betydning for utfallet i *Ringvold*. *Jebens* mener det

¹⁹⁸ Rt. 1996. s. 864, side 872.

¹⁹⁹ *Krokeide* (2003) s. 34.

²⁰⁰ *Aall* (2003) s. 253.

²⁰¹ *Johnsen* (2006) s. 31.

²⁰² *Ibid* s.31.

”nepe har betydning ved vurderingen i forhold til EMK art. 6 nr. 2 om erstatningsansvaret er idømt i forbindelse med en straffesak eller i en separat sivil sak”.²⁰³ Han mener det avgjørende må være om domstolen holder seg til erstatningsvilkårene og i størst mulig grad fjerner tilknytning til straffesaken.²⁰⁴

Ser man på EMDs drøftelse i *Ringvold* av om det forelå en ”link” til straffesaken, blir ikke den separate behandlingen nevnt. EMD fremhevet riktignok at erstatningskravet ble avgjort etter fremleggelse av nye bevis i egen ankesak. Men dette skjedde i drøftelsen av om kravet var en ”criminal charge”.²⁰⁵ Dette poenget ble ikke gjentatt som moment i drøftelsen av om det forelå en ”link” mellom avgjørelsene. Domstolen nøyde seg i denne drøftelsen med å si at det var ”legally feasible to award compensation” etter frifinnelsen.²⁰⁶ EMD sa videre at erstatningskravet ble bedømt uavhengig av straffesakens utfall, hvilket skilte saken fra blant annet *Sekanina*. Men dette var jo også situasjonen i *Y*. Erstatning ble også *der* idømt uavhengig av straffesakens utfall. Systematikken i *Ringvold* trenger ikke nødvendigvis bety noe, det er mulig at den særskilte ankebehandlingen hadde betydning. Men det synes ikke å ha vært et fremtredende poeng.²⁰⁷ Formuleringene står da igjen som det sentrale utslag for aktualisering av uskyldspresumsjonen, sammen med premisenes helhetsinntrykk som en mulig, medvirkende faktor.

4.2.5 Avklarte problemstillinger

4.2.5.1 Adgang til å pådømme erstatningskrav etter frifinnelse

Det ble i sakene avklart at det var *adgang* i henhold til uskyldspresumsjonen å pådømme et oppreisningskrav basert på den samme handling den tiltalte var frifunnet for. Også selv om personen var frikjent ut fra bevisets stilling. Dette var også i samsvar med det standpunkt norske domstoler hadde inntatt, jf. både flertallet og mindretallet i Rt. 1999 s. 1363. Hensynet til de skadelidte ble trukket frem av EMD som et argument mot at erstatningskravet skulle være en ”criminal charge”. Man kan tolke dette slik at

²⁰³ Jebens (2004) s. 460.

²⁰⁴ Ibid s. 460.

²⁰⁵ Avsnitt 38.

²⁰⁶ Avsnitt 41.

²⁰⁷ Jebens (2004) s. 460.

EMD foretok en avbalansering av rettighetene. Men det kan også ses på som et hensyn som ble trukket frem, uten at det på noe vis var utslagsgivende for konklusjonen. EMD argumenterte også med at det var praksis i mange andre konvensjonsstater at en frifinnelse ikke stengte for sivilrettslig ansvarliggjøring på bakgrunn av samme faktiske omstendigheter.

4.2.5.2 Det norske systemet med fellesbehandling ble akseptert

Kravet kunne dessuten pådømmes *sammen* med straffesaken.²⁰⁸ Dette spørsmålet hadde stått sentralt i dissensen når Y ble behandlet for Høyesterett. Hos EMD ble ikke krenkelsen begrunnet med at kravene var pådømt i samme sak, sml. dissensen i Rt. 1999 s. 1363. Domstolen drøftet heller ikke anførselene om at oppreisningskravets pønale trekk, eller det skjerpede beviskravet, skulle tilsi at frifinnelsen ble trådt for nær, når erstatningskravet ble pådømt i straffesaken. I stedet syntes det avgjørende at kravet skulle avgjøres etter sivilrettslige prinsipper.²⁰⁹

4.2.5.3 Bruk av bevis fra straffesaken

I *Ringvold* ble det avgjort at bevis fra straffesaken kunne brukes i den sivile prosedyren. Dette ble gjort uten nærmere drøftelse. Ringvold hadde anført at felles bevisføring skapte en ”link” mellom straffesaken og erstatningssaken.²¹⁰ Men argumentet kan også leses som et mer prinsipielt innlegg. Skal bevis innhentet ved bruk av statens maktapparat, f. eks. ved bruk av tvangsmidler, kunne benyttes i en sivil sak *etter* en frifinnelse? På samme måte kan man lese anførselen fra Y om at det var i strid med prinsippet om ”equality of arms” i art. 6 nr. 1 å tillate erstatningspåømmelse i straffesaken. *Trechsel* kritiserer EMD for ikke å foreta noen drøftelse av problemstillingen overhodet.²¹¹ Han sier EMD burde undersøkt om noen av bevisene i *Ringvold* var innhentet ved bruk av politiets tvangsapparat. Og at dersom dette var tilfellet, burde Domstolen ha avskåret fremlegges av disse i erstatningssaken. Noe annet ville etter hans oppfatning medføre en urettferdig forskjellsbehandling av sivile parter i

²⁰⁸ Y ble tolket slik i Rt. 2003 s. 1671, se også Jebens (2007) s. 221.

²⁰⁹ Y avsnitt 41 og Ringvold avsnitt 38.

²¹⁰ Avsnitt 30.

²¹¹ Trechsel (2005) s. 185.

straffesaker. Den løsning *Trechseles* skisserer står i et visst spenningsforhold til sivilprosessens materielle sannhetsprinsipp²¹² som tilsier at alle bevis som kan bidra til sakens opplysning, bør kunne fremlegges. Dette gjelder også de bevisene som er fremskaffet av politiet med hjemmel i straffeprosessloven. Etter *Ringvold* og *Y* må man uansett legge til grunn at EMD aksepterer at straffesakens beviser brukes i avgjørelsen av sivile krav, også etter en frifinnelse. Men spørsmålet synes altså ikke satt på spissen i forhold til *Trechseles* innsigelse, fordi det verken ble anført av klager eller drøftet av EMD hvorvidt noen av bevisene i *Ringvold* var fremskaffet ved bruk av tvangsmidler.

4.2.5.4 Krav til domspremissene

Det siste spørsmålet etter dette var hvilke krav art. 6 nr. 2 stilte til *begrunnelsen* for oppreisningskravet. Dette er gjennomgått ovenfor. Å markere avstand til straffesaken i premissene synes viktig. I *Y* ble det krevd at begrunnelsen måtte holde seg til det sivilrettslige tema, eller innenfor "*the bounds of the civil forum*".²¹³ EMD bemerket at selv om lagmannsretten hadde lagt frifinnelsen til grunn, hadde de ved sin ordlegging, kastet tvil over riktigheten av frifinnelsen på en måte som var uforenlig med art. 6 nr. 2. Det var altså ikke tilstrekkelig at det ikke ble foretatt en "*strafferettslig skyldkonstatering*" for å unngå konflikt med uskyldspresumsjonen, jf. Høyesteretts tolking av art. 6 nr. 2 i Rt. 1999 s. 1363, s. 1378. Begrunnelsen for erstatningskravet måtte utformes slik at det ikke ble sådd tvil om riktigheten av frifinnelsen for straff.²¹⁴

4.3 To avvisningsavgjørelser om forsikringskrav etter frifinnelse

4.3.1 Vekt og saksforhold

Jeg skal nå se på to avvisningsavgjørelser fra EMD som gjelder forsikringskrav etter frifinnelse. Ved å se på avvisningssakene *Lundkvist* og *Reeves*, som begge omhandlet forsikringskrav, skal jeg undersøke om EMD benytter samme metode som i *Y*. og *Ringvold*, selv om kravene er av en tydeligere økonomisk karakter.

²¹² Andorsen (1999) s. 58.

²¹³ Avsnitt 46.

²¹⁴ Johnsen (2006) s. 26, med henvisning til Rt. 2003 s. 1671, avsnitt 30.

Det kan innvendes mot bruk av disse avgjørelsene at de er avvisningsavgjørelser, og derfor skal ha mindre vekt enn realitetsavgjørelser. Vekten av avvisningsavgjørelser må imidlertid avgjøres konkret.²¹⁵ Det har blant annet betydning om avgjørelsen er avsagt av en komité eller av et kammer, om den viderefører eller avviker fra domspraksis, om den synes grundig og veloverveid, og om den har parallellitet til det saksforhold rettsanvenderen står overfor.²¹⁶ Høyesterett har sagt at dersom EMD ønsker å omlegge praksis, er det naturlig at dette skjer ved henvisning til realitetsprøving, ikke gjennom en avvisningsavgjørelse.²¹⁷ Derfor må avvisningsavgjørelser ”tolkes i lys av de realitetsavgjørelser som foreligger”.²¹⁸ Begge sakene er avsagt av et kammer på sju dommere og inneholder utførlige begrunnelser. Konklusjonen angående vekt blir da at de har samme vekt som realitetsavgjørelser.

Den første saken, *Lundkvist*, ble avvist 13. November 2003.²¹⁹ Lundkvist hadde blitt tiltalt for konemishandling og påtenning av eget hus, men ble kun funnet skyldig i mishandlingen. I etterkant av frifinnelsen nektet forsikringsselskapet å betale ut forsikringspenger for huset og for dette anla Lundkvist senere søksmål mot selskapet. Selskapet vant fram mot Lundkvist i to rettsinstanser. Disse avgjørelsene ble klagd inn for EMD fordi Lundkvist mente domspremissene ikke respekterte uskyldspresumsjonen.

Den neste saken, *Reeves*, ble avvist et halvt år etter *Lundkvist*.²²⁰ Saken gjaldt blant annet brannstiftelse av eget hus i den hensikt å få utbetalt forsikringspenger. Den tiltalte ble frifunnet for denne handlingen, men ble i samme sak dømt til å betale tilbake forsikringspengene hun hadde fått utbetalt, basert på at det var ”klar sannsynlighetsovervekt” for at hun forsettlig hadde tent på huset sitt. Saken var behandlet i meddomsrett, og frifinnelsen var dermed begrunnet, jf. strpl § 40 annet ledd.

²¹⁵ Bendiksen (2009) s. 68-73.

²¹⁶ Ibid s. 73. Høyesteretts flertall sier i Rt. 2006 s. 1409 i avsnitt 53, at fordi EMD etter nyere praksis gjerne behandler spørsmål om realitet og avvisning under ett, med normalt utførlig begrunnelse er det ”ikke noen grunn til å tillegge avgjørelser om avvisning mindre vekt enn dommer når de er avsagt av sju dommere”.

²¹⁷ Rt. 2006 s. 1409.

²¹⁸ Avsnitt 94. Denne uttalelsen kommer i mindretallets votum. Men Bendiksen skriver at den fremstår som en generell beskrivelse av EMDs rettskildebruk, en oppfatning ingenting tilsa at flertallet ikke delte, se Bendiksen (2009) s. 71.

²¹⁹ Lundkvist mot Sverige.

²²⁰ Reeves mot Norge.

Frifinnelsen skyldtes at et bestemmende mindretall (4-3) ikke hadde funnet det bevist 'utover enhver rimelig tvil' at den tiltalte hadde startet brannen. Når retten skulle ta stilling til erstatningskravet, fant flertallet som hadde stemt for domfellelse, sammen med én av dommerne fra mindretallet, at forholdet var bevist og vilkårene oppfylt (5-2).

4.3.2 "Criminal charge" eller en tilstrekkelig "link"?

EMD undersøkte klagen i lys av de retningslinjene som ble gitt i *Y* og *Ringvold*. Drøftelsen av om det var reist noen "criminal charge" mot de frifunnede fulgte samme mønster som i *Y* og *Ringvold*, og hadde samme konklusjon.

Når det gjaldt spørsmålet om det eksisterte noen "link" mellom sakene brukte Domstolen i *Lundkvist* omtrent samme formulering som i *Ringvold*: "*despite the acquittal it was legally feasible to deny [the applicant] insurance compensation for the destroyed house*".²²¹ Uskyldspresumsjonen ble derfor ikke ansett å komme til anvendelse i behandlingen av forsikringskravet. Avgjørelsen følger opp retningslinjene oppstilt særlig i *Ringvold*. Domstolen foretok ikke noen nærmere vurdering av det språket retten hadde brukt i avgjørelsen, men uttalte at uskyldspresumsjonen "*in sum*" ikke var anvendelig.²²² I likhet med erstatningskravet i *Ringvold*, ble kravet i *Lundkvist* avgjort i egen sak etter frifinnelsen. Dette kan skape et inntrykk av at EMD vektlegger at det sivile kravet pådømmes noe i etterkant av straffesaken i vurderingen av om sakene har en tilstrekkelig "link".

Reeves hadde klare paralleller til *Y*, på grunn av at erstatningsidømmelsen i begge sakene skjedde samtidig med straffesaken. EMD uttalte innledningsvis at fellesbehandling av straffesaken og erstatningssaken ikke i seg selv ("*not of itself*") medførte at uskyldspresumsjonen kom til anvendelse.²²³ Formuleringen "*not of itself*", kan tyde på at det *har* en viss betydning for EMDs prøving at kravene behandles samtidig, sammenlignet med *Ringvold* og *Lundkvist*. *Reeves* anførte for EMD at det i premissene for erstatningsidømmelsen var foretatt en skyldkonstatering, i strid med art.

²²¹ Side 12.

²²² Ibid.

²²³ Side 9.

6 nr. 2, jf. bl. a. Y. De fire dommerne som hadde stemt for domfellelse, hadde i erstatningsbegrunnelsen vist til sin bevisvurdering under skyldspørsmålet. Den ene dommeren som hadde stemt for frifinnelse, men som hadde funnet erstatningsbetingelsene å være oppfylt, uttalte at han fant (EMDs sitat) ”*on the balance of probabilities there is a clear probability that the defendant is guilty of setting the fire as described in the indictment even though in [my] opinion the evidence in the case does not suffice to establish criminal guilt as regards these charges for the reason that [I am] unable to exclude that the fire could have been caused by an electrical fault*”.²²⁴

Domstolen sa at spørsmålet om premissene reiste et problem i forhold til uskyldspresumsjonen, måtte avgjøres ”*in the context of the proceedings as a whole and their special features*”. Språket til den ene dommeren var ”*open to criticism, if read on its own*”, uttalte EMD. Men fulgte opp med at det var tydelig at formuleringen måtte ses som en glipp, da premissene lest i sammenheng klart gjorde rede for at lagdommeren ikke anså bevisene sterke nok for å statuere straffansvar. Man måtte her også se hen til hans redegjørelse i skyldspørsmålet. EMD sa videre at ”*the reader cannot be left with doubt as to the meaning of the judge’s reasoning on compensation*”.²²⁵

Når det gjaldt ordningen med meddomsrett ble det oppstilt en distinksjon mellom *Reeves* og *Y*. I *Y* var det en jury som avsa kjennelse om frifinnelse. I *Reeves* var det et bestemmende mindretall. EMD sa at det måtte få betydning for hvordan dommerne skulle forholde seg til frifinnelsen, når det var de samme som skulle stemme over skyldspørsmålet i straffesaken og i erstatningssaken. Det kunne ikke påkrevs etter art. 6 nr. 2 at en dommer som hadde stemt for domfellelse måtte se bort i fra sin egen overbevisning i avstemning over erstatningsspørsmålet, da det delte utfall skyldtes voteringsreglene. Dommernes henvisning til premissene for at de hadde funnet straffansvar tilstrekkelig bevist var akseptabelt på dette grunnlag.

Konklusjonen ble at klagen ble avvist som ”*manifestly ill-founded*”, selv om EMD ikke ville utelukke at det var en slik ”link” mellom straffesaken og behandlingen av

²²⁴ Side 9.

²²⁵ Side 10.

forsikringskravet. Men forutsatt at uskyldspresumsjonen var anvendbar, var den uansett ikke krenket i dette tilfellet, fordi den ikke var uforenlig med frifinnelsen.

EMD gir her anvisning på en kontekstuell tolkning når det skal vurderes om begrunnelsen i avgjørelsen skaper en ”link” til straffesaken, og om den krenker art. 6 nr. 2. De enkelte ord og uttrykk synes mindre viktige enn helheten, dersom leseren, etter å ha lest premissene i sin helhet, forstår at vilkårene for straffeskyld ikke er oppfylt. Man kan spørre seg; innebærer dette en presisering eller en fravikelse av retningslinjene fra *Y*? I *Y* ble det oppstilt som betingelse at begrunnelsen for erstatning måtte holde seg innenfor ”*the bounds of the civil forum*”. Bruk av strafferettslige uttrykk fremsto som avgjørende, jf. pkt. 4.2.4.2. Men jeg har antydnet at helhetsinntrykket av premissene også kunne være en medvirkende årsak til krenkelse i *Y*, jf. pkt. 4.2.4.3. Dersom man legger denne tolkingen av *Y* til grunn, fremstår *Reeves* kun som en presisering av hva det vil si å holde domspremissene innenfor det sivilrettslige forum; helhetsinntrykket må for en alminnelig leser kommunisere at straffeansvar ikke anses bevist. Det kan synes som språket får mindre betydning når erstatningspremissene – lest i sammenheng – overbeviser leseren om at frifinnelsen er korrekt. Der erstatningspremissene ikke lykkes med dette, blir de konkrete ord og uttrykk viktigere. En slik tolking av EMDs premisser i *Y* og *Reeves* støttes av følgende observasjoner i sakene:

I *Reeves* hadde lagmannen fremført et mulig alternativt hendelsesforløp til brannen. Han hadde også redegjort for hvilke konsekvenser det strenge beviskravet i straffesaken hadde for rettens delte utfall. I *Y* hadde lagmannsretten unnlatt å presisere hva som lå i de forskjellige beviskrav. Det var heller ikke anført noe alternativt hendelsesforløp som kunne støtte fatterens forklaring. Det kunne slik virke på leseren at lagmannsretten i *Y* i realiteten var overbevist om den frifunnede straffeskyld, da domspremissene var nokså uforbeholdne om at det måtte være han som hadde begått drapet.

Avvisningen av *Reeves*' klage kan tyde på at hva EMD mener med at en avgjørelse må holde seg innenfor det sivilrettslige tema, må avgjøres etter en helhetsvurdering. Selv om språkbruken i *Reeves* var kritikkverdig, medførte den ikke en krenkelse av uskyldspresumsjonen, da EMD anså det klart formidlet at lagmannsretten ikke hadde funnet straffeskyld bevist.

Man kan spørre hvilke slutninger man skal trekke ut av distinksjonen EMD oppstiller ved bruk av meddomsrett kontra jury. EMD anser det forenlig med uskyldspresumsjonen at dommere som har stemt for domfellelse viser til premissene for skyldspørsmålet i avgjørelsen av erstatningsspørsmålet. Art. 6 nr. 2 krever ikke at en dommer må se bort fra sin overbevisning, sier EMD. Hvordan skal dette argumentet overføres til juriesakene? Hvorfor skal en fagdommer måtte se bort fra *sin* overbevisning, hvor rettssystemet overlater skyldspørsmålet til et annet organ? Man kan også stille spørsmål ved hvorfor det var uproblematisk at flertallet viste til sin redegjørelse i skyldspørsmålet for erstatningskravet, mens fagdommeren som kun mente vilkårene for erstatning var oppfylt, i *sin* begrunnelse måtte la være å så tvil om frifinnelsen var riktig. EMD sier videre at det var stemmereglene for domfellelse og erstatningsidømmelse som avgjorde utfallet i *Reeves*. Men de samme reglene om kvalifisert stemmeovervekt til domfellelse, gjelder jo også for juriesakene. Ville *Y* blitt bedømt annerledes dersom juryen hadde idømt oppreisning basert på alminnelig stemmeflertall – forutsatt at den var tillagt slik kompetanse?

Det er mulig man må tolke EMDs argumentasjon slik at den reagerer på det tilsynelatende motstridende resultat: En dommer som stemmer for frifinnelse, må ikke si i erstatningsbegrunnelsen at den tiltalte likevel er skyldig. Erstatningsidømmelse etter frifinnelse ved jurykjennelse må ikke fremstå som en overprøving av juryens bevisvurdering. Likedan slår ikke EMD ned på et flertall som i erstatningspremissene viser til sin tidligere redegjørelse for at de fant tiltalte skyldig. Skulle de måtte ha forsikret om at erstatningsidømmelsen ikke rokket ved frifinnelsen, ville jo dette også sett meningsløst ut. Det ville fremstått som en åpenbar skinnbegrunnelse og frifinnelsen ville jo heller ikke bli styrket på noe vis.

4.3.3 Sammenfatning

Lundkvist og *Reeves* viser at EMD ikke vektlegger erstatningskravenes karakter i vurderingen av om slike utgjør en "criminal charge". Om kravene har avtalerettslig preg og beskytter typisk økonomiske verdier, eller om de er mer pønalt begrunnet og beskytter integritet og ikke-økonomiske interesser, har tilsynelatende ingen betydning.

Det som blir vektlagt er sivilrettslig klassifikasjon og hovedformålet generelt med erstatningsinstituttet – reparasjon og kompensasjon. Det vektlegges også med tyngde at skadelidtes domstolsadgang etter art. 6 nr. 1 må være åpen – også ved frifinnelse i straffesaken.

Avgjørelsene bekrefter inntrykket av at separat behandling av erstatningskrav *har* betydning for EMDs vurdering av om uskyldspresumsjonen aktualiseres.²²⁶ Språket ble ikke drøftet i verken *Ringvold* eller *Lundkvist*, mens dette ble gjort i *Reeves* og *Y*. Men hva som var årsaken til dette, synes ikke å henge sammen med om uskyldspresumsjonen ble aktualisert eller ikke. For i *Reeves* ble jo språket drøftet, selv om EMD ikke tok stilling til om det eksisterte en ”link” mellom avgjørelsen av straffesaken og erstatningskravet, hvilket jo nettopp var en forutsetning for at uskyldspresumsjonen skulle komme til anvendelse. Det synes derfor fortsatt usikkert om språket til Høyesterett ble vurdert i *Ringvold* eller ikke. Saken hadde nærmere tilknytning til straffesaken enn i *Lundkvist*. Når det er sagt, skiller *Ringvold* seg fra *Y* ved at Høyesterett i *Ringvold* bestrebet seg på å skape et tydelig skille til straffesaken. Det ble understreket at man nå var inne i en sivilrettslig vurdering som ikke virket inn på, eller desavuerte, frifinnelsen. Dette kan ha vært avgjørende for at ikke EMD gikk inn på en nærmere vurdering av ordbruken i premissene.

4.4 Innrettelse etter EMDs avgjørelser i norsk rett

Å utforme domspremisses syntes, etter EMDs avgjørelser, å bli den avgjørende oppgave for å unngå aktualisering og krenkelse av uskyldspresumsjonen.

I Rt. 2003 s. 1671 kom spørsmålet igjen opp om domspremissene i en lagmannsrettsavgjørelse krenket uskyldspresumsjonen.²²⁷ Saken gjaldt en voldtekt, hvor den angivelige gjerningspersonen ble dømt i tingretten, men frikjent etter ankebehandling av lagretten. Fagdommerne i lagmannsretten idømte oppreisningsansvar. Avgjørelsene fra EMD ble her drøftet og Høyesterett penslet ut

²²⁶ Slik Krokeide (2003) s. 212.

²²⁷ Avgjørelsen kom før *Reeves* og *Lundkvist*.

nærmere retningslinjer for erstatningsbegrunnelser etter frifinnelser. Hva som skulle til for å reparere en eventuell krenkelse ble også vurdert.

Konklusjonen på gjennomgangen av *Y* og *Ringvold* ble at en frifinnelse ikke stengte for erstatningspådømmelse, i samme sak eller senere. Men en forutsetning for dette var at begrunnelsen for erstatningskravet ikke måtte skape ”*tvil om tiltaltes strafferettslige uskyld*”.²²⁸ Høyesterett la vekt på flere momenter som skulle inngå i vurderingen av om erstatningspremissene klarte å unngå dette.²²⁹ De kan skjematisk inndeles i tre kriterier: 1) det må forklares at beviskravet i erstatningsspørsmålet er lavere enn i straffespørsmålet,²³⁰ 2) erstatningspremissene bør søke å ikke henviser til tiltalebeslutning og/eller spørsmålsskrift til lagretten, og 3) det må unngås å bruke typiske strafferettslige begreper i erstatningsbegrunnelsen.

Ingen av disse kriteriene anså Høyesterett at lagmannsretten hadde overholdt, og det innebar at uskyldspresumsjonen var krenket. Det ble ikke konkretisert hvilke begreper Høyesterett mente var typisk strafferettslige. Men i det sitat Høyesterett gjenga i fra lagmannsrettens dom, var handlingen beskrevet som en ”voldtekt” og et ”seksuelt overgrep”.²³¹ Dette er de eneste uttrykkene i sitatet med strafferettslig preg. Fremhevelsen av begge disse uttrykkene er likevel noe underlig. I *Ringvold* hadde Høyesterett brukt uttrykkene ”seksuelt misbruk” og ”overgrep”.²³² Og EMD hadde som kjent ikke slått ned på ordbruken i denne avgjørelsen. Hvorfor skulle Høyesterett nå endre oppfatning av hva som utgjorde et typisk strafferettslig uttrykk? Det kan være at endringen ikke var tilsiktet, og at det berodde på en glipp at uttrykket ”seksuelt overgrep” ble antatt å være av typisk strafferettslig karakter. ”Voldtekt” derimot, må antas å være det, jf. at uttrykket gjenfinnes først og fremst i strl. § 192.

Spørsmålet var så hvordan denne krenkelsen kunne repareres. EMK art. 13 krever at den som får sine konvensjonsrettigheter krenket, har krav på et effektivt rettsmiddel (”effective remedy”) for å bøte på krenkelsen. Høyesteretts kom til at krenkelsen kunne

²²⁸ Avsnitt 32.

²²⁹ Avsnitt 35-38.

²³⁰ Straffespørsmålet brukes også her i en ikke-teknisk betydning.

²³¹ Avsnitt 37-38.

²³² Rt. 1996 s. 864, side 872.

bøtes tilstrekkelig ved at det ble konstatert krenkelse.²³³ Resultatet av bevisvurderingen ville bli den samme selv om saken ble opphevet. Det kunne derfor ikke oppnås noen større grad av reparasjon enn at Høyesterett konstaterte krenkelse. I *Y* hadde det betydning for krenkelse av uskyldspresumsjonen at Høyesterett ikke hadde opphevet lagmannsrettens dom.²³⁴ Men Høyesterett mente det var sentralt for dette kravet fra EMD, at Høyesterett ikke hadde tatt avstand fra lagmannsrettens språkbruk.²³⁵ Ved at dette var gjort i den foreliggende sak, antok Høyesterett at konstatering av krenkelse ville være et adekvat rettsmiddel.

I Rt. 2004 s. 970 gjentar Høyesterett de oppstilte retningslinjer. Igjen var det spørsmål om domspremissene i en lagmannsrettsavgjørelse krenket uskyldspresumsjonen ved idømmelse av oppreisningskrav etter frifinnelse. Høyesterett kom under dissens – og under tvil til – at lagmannsrettens begrunnelse for oppreisningskravet krenket art. 6 nr. 2. Grunnen var at retten ikke hadde gjort klart nok rede for forskjellen på det strafferettslige og det sivilrettslige beviskrav. Lagmannsretten hadde foretatt en selvstendig drøftelse av oppreisningskravet uten å vise til tiltalebeslutningen. Det ble ikke nevnt i Høyesteretts begrunnelse for krenkelse om lagmannsretten hadde benyttet strafferettslige uttrykk. Forsømmelse av å klargjøre tydelig nok de ulike beviskrav var nok til å statuere krenkelse. Avgjørelsen viser at retningslinjene oppstilt av Høyesterett i Rt. 2003 s. 1671 ikke nødvendigvis gir anvisning på en helhetsvurdering; forsømmelse av et av kriteriene alene kan innebære en krenkelse av uskyldspresumsjonen.

4.5 Sammenfatning av rettstilstanden før Orr

Gjennomgangen over viser hvordan EMD og deretter Høyesterett har tolket og anvendt uskyldspresumsjonen. Det har blitt avklart at det er adgang til å pådømme erstatningskrav felles med straffesaken selv om den tiltalte blir frifunnet. Erstatningskravet kan pådømmes selv om de objektive elementene for straffansvar og erstatningsansvar samsvarer. Høyesterett har utformet nokså klare kriterier på hvordan

²³³ Avsnitt 43.

²³⁴ *Y*, avsnitt 45.

²³⁵ Rt. 2003 s. 1671, avsnitt 45.

erstatningspremisser skal utformes i frifinnelsessaker, med bakgrunn i EMDs praksis. Hva som ble akseptert av ord og uttrykk kunne likevel synes noe uklart.

5 Orr mot Norge

5.1 Behandlingen av saken i det norske rettssystemet

Den britiske piloten Marcus Orr klagde sin sak inn for EMD etter at han hadde blitt dømt til å betale en flyvertinne erstatning og oppreisning etter en voldtektsanklage.

Han hadde blitt straffedømt for voldtekten i tingretten, men frikjent av juryen i lagmannsretten etter ankeforhandling.²³⁶ Kvinnen hadde etter frifinnelsen opprettholdt sitt oppreisningskrav mot Orr. Dette kravet ble behandlet av fagdommerne i lagmannsretten dagen etter frifinnelsen. Flertallet av dommerne fant at vilkårene for å tilkjenne erstatning og oppreisning var til stede, da det etter deres oppfatning var klart sannsynliggjort at seksuell omgang ved bruk av vold hadde funnet sted og at tiltalte hadde forstått at den seksuelle omgangen ikke var frivillig. Kvinnen ble tilkjent til sammen 124 000 kroner i oppreisning. Orrs anke over saksbehandlingen slapp inn for Høyesterett.

Han anførte at domsgrunnene for erstatningsidømmelsen var utformet på en slik måte at de sådde tvil om frifinnelsens rettmessighet og at dette var konvensjonsstridig etter EMDs praksis under EMK art. 6 nr. 2. For det første hadde lagmannsretten unnlatt å skape den nødvendige distansen mellom frifinnelsen for straffekravet og idømmelse av erstatningskravet, idet beviskravene ikke var tilstrekkelig presisert, samt at det ikke var inntatt noen reservasjon med hensyn til frifinnelsen i erstatningsbegrunnelsen. For det andre hadde lagmannsrettens begrunnelse – ved bruk av blant annet uttrykkene ”voldtekt”, ”skyldig” og ”tiltvunget samleie” – skapt tvil om riktigheten av frifinnelsen.

²³⁶ Eidsivating lagmannsretts dom av 20. mars 2003 (LE-2003-60).

Høyesterett forkastet enstemmig anken.²³⁷ Retten mente lagmannsretten hadde holdt seg innenfor de retningslinjer som var oppstilt av EMD.²³⁸ Forskjellen mellom det sivilrettslige og det strafferettslige beviskrav var klart markert. Det var verken henvist til tiltalebeslutningen eller spørsmålsskriftet til lagretten – vurderingen av om erstatningsvilkårene var oppfylt skjedde således på selvstendig grunnlag. Når det gjaldt vilkårene som gjaldt for erstatning, uttalte førstvoterende at *”man ikke [kan] unngå å komme nær opp til en strafferettslig vurdering”* (avsnitt 30). Men Høyesterett var ikke enig i at lagmannsretten hadde benyttet typisk strafferettslige begreper. Det ble vist til avgjørelsen i Rt. 2003 s. 1671, hvor nettopp bruken av strafferettslige begreper ble ansett avgjørende for at uskyldspresumsjonen var krenket, sammen med henvisning til lagrettens spørsmålsskrift. Ingen av delene var gjort i denne erstatningsbegrunnelsen. Når det, etter Høyesteretts oppfatning i den foreliggende saken, heller ikke var gått lengre enn man måtte i å beskrive faktum for å begrunne at erstatningsvilkårene var oppfylt, måtte det innebære at det ikke var begått noen krenkelse av konvensjonen.

5.2 EMDs avgjørelse²³⁹

EMD brukte samme tilnæringsmåte som tidligere for å vurdere om uskyldspresumsjonen kom til anvendelse og om den var krenket i det konkrete tilfellet.

Vurdering startet med å se på om erstatningskravet konstituerte en ”criminal charge”, hvilket Domstolen kom til at ikke var tilfellet. EMD gikk så over til å vurdere om det var en slik ”link” mellom straffesaken og erstatningssaken at uskyldspresumsjonen ble aktualisert.²⁴⁰

Det ble gjentatt at fellesbehandling ikke i seg selv skapte en slik tilknytning. Domstolen gikk så rett på en vurdering av om ordbruken i domspremissene krenket presumsjonen. EMD bemerket først at erstatningspremissene dekket alle de elementene som utgjorde en voldtekt etter straffeloven § 192. Det ble deretter forsikret at retten anerkjente den

²³⁷ Rt. 2004 s. 321.

²³⁸ Se avsnitt 34.

²³⁹ Orr mot Norge ble avsagt under dissens 4-3. Det kan derfor spørres om den skal ha samme vekt som andre avgjørelser. Se Aall (2007) s. 42-43.

²⁴⁰ Avsnitt 145.

tidligere praksis som ikke hadde ansett en frifinnelse å stenge for sivilrettslig pådømmelse, selv om de konstitutive elementene for ansvar var sammenfallende. Men EMD slo ned på bruken av ordet "violence" i den konkrete kontekst. Etter rettens oppfatning medførte bruken av begrepet at lagmannsretten hadde overskredet "*the bounds of the civil forum*", jf. Y.²⁴¹ Selv om lagmannsretten, slik EMD uttalte det, hadde understreket ("highlighted") de ulike beviskrav forskjellige steder i avgjørelsen, var ikke dette tilstrekkelig til ikke å så tvil om riktigheten av frifinnelsen. Begrunnelsen hadde slik "*set aside*" eller "*cast[ed] doubt in the correctness of the acquittal*", hvilket var uforenlig med uskyldspresumsjonen.²⁴² Det ble derfor konkludert med krenkelse.

Avgjørelsen ble avsagt under dissens 4-3, hvorav en av flertallets dommere kom med et særvotum. Dommeren var fullstendig enig i at det i prinsippet var slik at en frifinnelse ikke skulle stenge for et erstatningskrav basert på et mindre strengt krav til bevis, slik det fulgte av EMDs praksis. Men i dette tilfellet mente han hovedregelen ikke kunne benyttes, idet han uttrykte stor mistro til at den samme domstol kunne komme til slike tilsynelatende "mutually incompatible [conclusions]".²⁴³ I tillegg kommenterte også han lagmannsrettens ordbruk som han mente innebar en tilsidesettelse av frifinnelsen.

Tre dommere dissenterte i to formulerte dissenser. Dommer Jebens hadde den første dissensen, som i korte trekk gikk ut på at han mente domspremissene hadde vært i tråd med de tidligere retningslinjer oppstilt av EMD gjennom Y og *Ringvold*, Ordbruken var ikke etter hans oppfatning egnet til å statuere strafferettslig ansvar, de var ikke typisk strafferettslige, i tillegg hadde lagmannsretten verken vist til tiltalebeslutningen eller spørsmålsskriftet til juryen. Han mente også at det i domspremissene var skapt nødvendig avstand mellom straffespørsmålet og erstatningspremissene; de var drøftet separat med tydelige konklusjoner og de hadde tydeliggjort de ulike kravene til bevisenes styrke. Med henvisning til både *Ringvold* og *Lundkvist* uttalte han til sist at utfallet av straffesaken ikke hadde noen betydning for erstatningsspørsmålet, da oppreisningskravet verken var en følge eller en konsekvens av straffesakens utfall.

²⁴¹ Y avsnitt 46 og Orr avsnitt 146.

²⁴² Avsnitt 148.

²⁴³ Side 20.

Den andre dissensen var noe annerledes i sin formulering, men gikk i sitt innhold ut på det samme. De to dommerne gikk imidlertid mer direkte ut mot flertallets premisser og konklusjon, som de mente hadde sin store svakhet i at de uten begrunnelse brøt med tidligere praksis. De stilte seg uforstående til funn av krenkelse av uskyldspresumsjonen, idet de mente at både lagmannsretten og Høyesterett samvittighetsfullt hadde holdt seg til de oppstilte retningslinjer fra blant annet *Y* og *Ringvold* om hvordan erstatningspremisser etter frifinnelse måtte utformes for å være forenlige med art. 6 nr. 2. Dommerne henviste til *Reeves* og beskrev ordbruken der som klart mer knyttet opp mot straffesaken og tiltalebeslutningen, likevel uten at det ble ansett å føre til krenkelse. Ordbruken i *Orr* hadde vært langt mer forsiktig. Dommerne uttalte videre at flertallets manglende forsøk på å redegjøre for hvorfor akkurat begrepet ”violence” ble slått ned på, talte for seg selv. De stilte spørsmålet slik: Hvordan skal man kunne beskrive vold på en mildere måte og fortsatt kalle en handling ved dens rette navn? Begge dissensene avsluttet med en konklusjon om at uskyldspresumsjonen ikke var krenket.

Norge begjærte avgjørelsen overprøvd i EMDs storkammer, jf. EMK art. 43, fordi man mente dommen ”kunne svekke ofrenes stilling i rettspleien”.²⁴⁴ Behandling ble avslått ved beslutning 15.12.2008, og *Orr* ble da ”endelig”, jf. EMK art. 44 nr. 2 bokstav c.

5.3 Vurdering av avgjørelsen

5.3.1 Innledning

Spørsmålet er om *Orr* endret rettstilstanden. Det ble innledningsvis i flertallets votum vist til avgjørelsene *Y*, *Ringvold*, *Lundkvist* og *Reeves*. EMD sa at klagen fra *Orr* skulle vurderes i lys av retningslinjene oppstilt i disse sakene. Det må derfor legges til grunn at de tidligere retningslinjene formelt sett ble fulgt. Spørsmålet er om de i sitt innhold likevel endret seg. Dette kan innebære både at subsumsjonen endret seg, og at momentene ble vektet annerledes.

²⁴⁴ St.meld. nr. 27 (2007-2008) pkt. 3.2.

5.3.2 Formuleringen av premissene

Det eneste EMDs flertall slo ned på i lagmannsrettens premisser var bruken av ordet ”violence”. Etter flertallets oppfatning hadde bruken av ordet medført at lagmannsretten hadde beveget seg ut over det sivilrettslige forum. EMDs mindretall imøtegikk denne slutningen i noe ulike formuleringer. Men essensen i kritikken gikk på at mindretallet mente beskrivelsen av handlingen ikke gikk utover det som var nødvendig for å tilfredsstillende kravet til domsgrunner i norsk prosessrett. Å unngå bruk av typisk strafferettslige begreper, ble i Rt. 2003 s. 1671 oppstilt som et av tre kriterier Høyesterett hadde oppstilt som krav til de sivilrettslige domspremissene, utledet av EMDs praksis. Dette dreier seg derfor om hva som subsumeres under dette kriteriet.

For å undersøke om ordet ”violence” innebærer en endret holdning fra EMD, må ordbruken sammenlignes med den som ble brukt i *Y* og *Reeves*. Jeg behandler også ordbruken i *Ringvold* og *Lundkvist*, fordi det ikke kan utelukkes at denne også ble vurdert, selv om det ikke drøftes i avgjørelsene.

Ingen av avgjørelsene fra EMD har tidligere brukt ordet ”violence”. I *Y* hadde lagmannsretten i de innledende premissene uttalt at den frifunnede klart sannsynlig hadde ”begått de forbrytelsene han hadde vært tiltalt for”.²⁴⁵ I *Reeves* var tilnærmet den samme formuleringen brukt, bortsett fra at ordet ”forbrytelse” var unnlatt. I stedet var det vist til at hun hadde gjort seg ”skyldig” i brannstiftelse slik det var beskrevet i ”tiltalen”. EMD kritiserte bruken av ordet ”skyldig” (”guilty”), men anså det oppveid av at den neste delen av setningen gjorde det klart at bevisene ikke holdt til domfellelse, fordi andre årsaker til brannen var mulig. Man kan slutte av disse avgjørelsene, at bruk av ord som ”forbrytelse” og ”skyld” mest trolig ikke aksepteres av EMD. Men konteksten ordet står i kan bidra til å endre inntrykket av at frifinnelsen trekkes i tvil, slik tilfellet var i *Reeves*. I *Ringvold* hadde Høyesterett brukt ord som ”seksuelt misbruk” og ”viss maktutførelse”. I *Lundkvist* synes ordbruken relativt nøytral i beskrivelsen av faktum. Det var uttalt at *Lundkvist* mest sannsynlig hadde startet brannen, uten å bruke ord som ”forbrytelse” eller ”skyld”.

²⁴⁵ Gulatting lagmannsretts dom av 18. juni 1998 (LG-1998-260).

Denne praksis viser at subsumsjonen i *Orr* kan forenes med hva som tidligere har vært krevd av EMD i forhold til ordbruk i denne typen domspremisser. Lagmannsrettens flertall hadde flere steder i premissene brukt uttrykket ”vold” for å beskrive overgrepet mot fornærmede. Det hadde imidlertid vært mulig å beskrive handlemåten slik det ble gjort i *Ringvold*, ved å si at det var begått overgrep ved ”maktutfoldelse” fra skadevolder. Høyesterett vurderte bevisene opp mot strl. §§ 192 og 195, men uten å knytte drøftelsen tydelig opp mot ordlyden i straffebestemmelsene. Slik sett kan mindretallets dissens imøtegås. Det *var* mulig å beskrive handlingen uten å bruke betegnelsen ”violence”.²⁴⁶ En annen løsning kunne være å beskrive handlingen på en mer nøytral måte, f. eks. ved å si at fornærmede ble holdt hardt i armene, uten mulighet for å komme seg løs. Det er interessant å sammenligne *Orr* med hvilke uttrykk Høyesterett fant å krenke uskyldspresumsjonen i Rt. 2003 s. 1671. I denne avgjørelsen slo Høyesterett ned på lagmannsrettens bruk av ordene ”voldtekt” og ”seksuelt misbruk” i beskrivelsen av handlingen.²⁴⁷ Det er ikke særlig forskjell på disse uttrykkene og ordene ”vold” og ”tiltvunget samleie” som var brukt i *Orr*. Det kan derfor spørres hvorfor Høyesterett ikke konstaterte krenkelse i *Orr*, når saken kom opp i 2004.

5.3.3 Premissenes helhetsinntrykk

Kan da ordbruken forklare krenkelsen i seg selv? Etter anvisningen i *Reeves*, må ordbruk ses i lys av sakenes kontekst. *Orr* antyder også at det var ordlyden ”*in the particular context*” som medførte at man hadde gått ut over de sivilrettslige rammer.²⁴⁸ Rui mener at dersom *Orr* hadde fulgt opp *Reeves*, ved å lese premissene som et hele, ville ikke EMD ha funnet presumsjonen krenket.²⁴⁹ Etter min oppfatning skiller *Orr* seg fra *Reeves* på et punkt som kan ha vært avgjørende: Lagmannsrettens flertall i *Orr* presenterte i sin bevisvurdering ingen alternativ forklaring som kunne tilsi at *Orr* ikke hadde utvist tilstrekkelig subjektiv skyld. I *Reeves*, derimot, hadde lagmannen holdt muligheten for en alternativ brannårsak åpen. Dette var med på å tydeliggjøre at lagmannen ikke fant straffeskyld bevist. Det var også tydelig for leseren, jf. EMDs

²⁴⁶ Denne slutningen må tas med det forbehold at begrepene i *Ringvold* kan aksepteres av EMD. Dette kan ikke sies sikkert.

²⁴⁷ Se ovenfor i punkt 4.5., med henvisning til avsnitt 38 i avgjørelsen.

²⁴⁸ Avsnitt 146.

²⁴⁹ Rui Johansen (2008) s. 351.

uttalelse. Leser man flertallets premisser i *Orr* i sin helhet, får man ikke inntrykk av at flertallet har holdt muligheten for uskyld åpen. Forsikringen om at erstatningsdommen ikke rokket ved frifinnelsen, ble riktignok gjort innledningsvis, i premissene hvor de objektive betingelser for erstatningsansvar ble funnet bevist. Her var fagdommerne enige. I flertallets særavotum, som omhandlet de subjektive betingelser for ansvarliggjøring, ble det imidlertid ikke inntatt noe forbehold om at den tiltalte ikke var skyldig i forsettlig voldtekt. Premissene i *Orr* minner her om *Y*, hvor man kunne få det inntrykk at dommerne egentlig var overbevist om straffeskyld. Forsikringen i innledningen til *Orr* fjernet ikke tilstrekkelig dette inntrykket.

Gitt at dette var en medvirkende årsak til krenkelse, får man følgende retningslinjer ut av *Orr*, *Y* og *Reeves*: Det helhetlige inntrykk leseren får er viktigere enn ordene, jf. *Reeves*. Men der helheten kan etterlate tvil om retten egentlig mener den frifunnede er skyldig, blir det konkrete ordvalg – å unngå bruk av strafferettslige uttrykk - svært viktig, jf. *Y* og *Orr*.

5.3.4 Fellesbehandling kontra separat behandling

Sammenligner man *Orr* med *Ringvold* og *Lundkvist*, svekker ikke *Orr* inntrykket av at en separat behandling av erstatningssaken har betydning for EMDs vurdering. Når straffesaken avgjøres i forkant av det sivilrettslige spørsmål, synes de konkrete erstatningspremisses i mindre grad gransket av EMD. Man kan jo spørre seg hvorfor det skal kaste noe mer tvil over en frifinnelse å si at den frifunnede har utført ”vold”, enn når man sier han har drevet en ”viss maktutfoldelse”, jf. henholdsvis *Orr* og *Ringvold*. Det er altså mulig ordbruken i *Ringvold* var akseptabel fordi avstanden til straffesaken var tydeligere, men at den samme ordbruken i *Orr* like fullt hadde gått ut over det sivilrettslige tema i den konkrete kontekst. Dette fremstår som et åpent spørsmål.

5.4 Oppfølging av dommen i norsk rett.

Etter *Orr* har Høyesterett på nytt tatt stilling om domspremisses for erstatningsileggelse etter frifinnelse, krenket uskyldspresumsjonen.

I Rt. 2008 s. 1292 sa Høyesterett at man måtte fastholde de utgangspunkter som var oppstilt før *Orr*, og fremhevet at *Orr* på denne tiden ikke var endelig avgjort, i og med innklagingen til Storkammer. Men det synes som premissene i enda større grad enn tidligere tilstrebet å skape avstand til straffekravet. Høyesterett slo ned på lagmannsrettens bevisvurdering, hvor lagmannsretten uten forbehold hadde lagt de fornærmedes forklaring til grunn som troverdig. Høyesterett sa, at ut fra sammenhengen, hvor disse bevisene var de sentrale og omstridte bevis i saken, måtte lagmannsretten uttrykke mer tvil om forklaringenes troverdighet for ikke å kaste tvil over frifinnelsen.²⁵⁰ Det kan her se ut som Høyesterett har innført et fjerde kriterium for ikke å så tvil om riktigheten av frifinnelsen: redegjørelsen for rettens bevisvurdering må etterlate tvil om vilkårene for straffeskyld er oppfylt. Gjennomgangen kan ikke i sin substans formidle at retten har funnet det bevist ”utover enhver rimelig tvil” at den frifunnede er skyldig.

Oppstillingen av et nytt kriterium synes bekreftet i en senere dom året etter. I Rt. 2009 s. 1456 legger Høyesterett til grunn at *Orr* ”bygget på og presiserte” de tidligere retningslinjer fra EMD.²⁵¹ Lagmannsretten hadde beskrevet en voldtekt ved å legge til grunn at den frifunnede hadde ”skaffet seg seksuell omgang ... ved slik truende atferd som rammes av straffeloven § 192”. Høyesterett fant at lagmannsretten her hadde unngått å bruke et typisk strafferettslig begrep. Men Høyesterett fant uskyldspresumsjonen krenket, da lagmannsretten hadde lagt fornærmedes forklaring til grunn som troverdig, uten å trekke inn bevis som kunne støtte den frifunnedes versjon. Man kan stille spørsmål ved hvorfor Høyesterett ikke problematiserer om ”truende atferd” er et typisk strafferettslig begrep, når ”vold” er ansett å være det i henhold til *Orr*. Vold og trusler er jo alternative vilkår for straff, jf. strl. § 192 første ledd, bokstav a.

Orr har derfor medført en endring i rettsstilstanden, ved at et fjerde kriterium synes oppstilt. Dette innebærer likevel kun en presisering av de retningslinjene som allerede gjaldt før *Orr* ble avsagt.

²⁵⁰ Avsnitt 31-32.

²⁵¹ Avsnitt 28.

På bakgrunn av EMDs praksis i oppreisningssakene, har justisdepartementet foreslått en endring i lov om voldsoffererstatning, som for tiden er til behandling hos departementet etter at høringsfristen gikk ut 20. september i år.²⁵² Voldsoffererstatning kan tilkjennes skadelidte på nærmere vilkår som jeg ikke skal gå inn på her, jf. voldsoffererstatningsloven av 6. april 2001 (voerstl). Det sentrale for ordningen er at staten stiller seg som garantist for at voldsofre skal få erstatning.²⁵³ På lik linje med andre erstatningskrav, er det ikke et vilkår at skadevolder kan straffes for handlingen, jf. § 1. Men det er en betingelse etter loven at det foreligger en personskade som følge av en ”straffbar handling som krenker livet, helsen eller friheten”, jf. § 1. Beviskravet for at en slik handling har funnet sted er ”klar sannsynlighetsovervekt”, jf. § 3 fjerde ledd. Kontoret har regressadgang overfor skadevolder, jf. § 15.

Problemet blir hvordan vedtaket skal utformes dersom kontoret søker regress etter en frifinnelse. På lik linje med domstolene, må kontoret respektere uskyldspresumsjonen, fordi det er et statlig organ. Hittil har kontoret vist til § 1, hvor det heter at det er begått en ”straffbar handling”. Dette er nå foreslått endret, fordi det kan stå i fare for å krenke art. 6 nr. 2, jf. bl. a. *Orr*.²⁵⁴ Det er foreslått inntatt et nytt ledd i § 1, hvor det heter at i ”særlig tilfeller” kan voldsoffererstatning tilkjennes etter en ”skadevoldende handling”.

6 Konklusjon

Formålet med avhandlingen var å belyse hvorvidt rettstilstanden ble endret i og med *Orr*. Fremstillingen foran synes å foranledige en delt konklusjon.

Retningslinjene fra tidligere praksis synes fulgt opp og presisert. Et nytt begrep falt inn under kategorien ’typisk strafferettslig’. Å unngå bruk av slike uttrykk hadde Høyesterett lagt til grunn som et av kriteriene for å unngå krenkelse av uskyldspresumsjonen, jf. over i pkt. 4.4. Men verken EMDs eller Høyesteretts praksis

²⁵² Høringsnotat 15. juni 2010.

²⁵³ Lødrup (2009) s.285.

²⁵⁴ Høringsnotat 15. juni 2010 s. 4.

var tydelig med hensyn til hvilke begreper som ble akseptert og ikke. Etter *Orr* bør man unngå å karakterisere en handling ved bruk av uttrykket ”vold”.

Det kunne synes uforståelig at ordet ”violence” i seg selv skulle kaste et strafferettslig preg over erstatningspremissene, på en måte som sådde tvil om riktigheten av frifinnelsen. Dissensen synes å gå på dette. Men flertallet knyttet uttrykket opp mot bruken i den aktuelle kontekst. Ser man denne i lys av praksis gjennomgått ovenfor, synes *Orr* å bekrefte et mønster. Man kan tolke EMDs praksis slik at en erstatningsavgjørelse må være forenlig med frifinnelsen i *både* form og innhold. Sånn sett kan man si at rettstilstanden ble endret. Når et erstatningskrav skal pådømmes i straffesaken etter en frifinnelse, jf. strpl. § 3, gjelder etter dette fire kriterier for utformingen av erstatningspremissene: 1) Domstolen må holde seg strengt til de erstatningsrettslige vilkår, 2) den må i tillegg unngå å bruke ord og uttrykk som knytter vurderingen opp mot en straffebestemmelse, selv om denne vurderingen strengt tatt også *er* erstatningsrettslig, 3) domstolen må pedagogisk forklare vilkårene for sivilrettslig ansvar – herunder de ulike beviskrav, og 4) bevisvurderingen må gjenspeile at domstolen har vært i reell tvil om straffbarhetsvilkårene er oppfylt. Dette siste punktet fremstår som viktig, jf. Høyesteretts avgjørelser etter *Orr*. En slik tydeliggjøring mellom straffansvar og sivilrettslig ansvar vil kunne styrke oppfattelsen av at EMK art. 6 nr. 2 er en praktisk og reell rettighet, i motsetning til teoretisk og illusorisk.²⁵⁵ Domstolen bør derfor bli forsiktigere med å legge til grunn som bevist, f.eks. den ene partens forklaring – uten å trekke inn motargumenter som åpner for at den frifunnede forklaring kan være riktig. Ved en slik begrunnelse blir skillet mellom straffekravet og erstatningskravet ytterligere tydeliggjort, særlig for den alminnelige leser. For den frifunnede omdømme er dette muligens viktigere enn at domstolene unngår at erstatningsspørsmålet knyttes opp mot straffesaken i mer teknisk forstand. Konklusjonen vil fremstå som mindre selvmotsigende.

Samtidig kan man opprettholde ordningen med at skadelidte kan få pådømt sitt erstatningskrav i medhold av strpl. § 3, en ordning som har gode grunner for seg. Spenningen mellom frifinnelsen og erstatningsansvaret vil være der. Men det vil le den

²⁵⁵ Se pkt. 1.3.

også være selv om saken skulle fremmes i etterfølgende sivilt søksmål. Ordlyden i art. 6 nr. 2. krever at en person skal anses ”uskyldig” inntil han er dømt. Men som *Trechsel* skriver, kan ikke ”uskyldig” i denne sammenheng forstås som ’fri for skyld’ i ordets vanlige betydning.²⁵⁶

²⁵⁶ Trechsel (2005) s. 156-157.

Kilderegister

Lover:

Lov 1814-05-17 nr. 00: Kongeriget Norges Grundlov

Lov av 1. juli 1887 nr. 5 om Rettergangsmaaden i Straffesager

Lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven)

Lov av 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (Skadeserstatningsloven)

Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven)

Lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)

Lov av 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven)

Lov av 17. juni 2005 nr. 90 om mækling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

Konvensjoner:

Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950

Wienkonvensjonen om traktatretten av 3. mai 1969

Forarbeider:

Innst.O. II (1939)

NUT 1969: 3 *Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen*

NOU 1977: 33 *Om endringer i erstatningslovgivningen*

Ot.prp. nr. 35 (1978-1979) *Om ny straffesakslov*

NOU 1992: 28 *To-instansbehandling, anke og juryordning i straffesaker*

Ot.prp. nr. 3 (1998-99) *Om lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)*

NOU 2000: 33 *Erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff*

NOU 2003: 15 *Fra bot til bedring*

NOU 2008: 4 *Fra ord til handling – bekjempelse av voldtekt krever handling*

NOU 2006: 10 *Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter*

St.meld. nr. 27 (2007-2008) *Om Norges deltakelse i Europarådet i 2008*

Høyringsnotat 15. juni 2010 – *endringar i valdsoffererstatningslova*

Høyesterettspraksis:

Rt. 1977 s. 1277

Rt. 1985 s. 211

Rt. 1990 s. 688

Rt. 1993 s. 1524

Rt. 1994 s. 610

Rt. 1996 s. 864

Rt. 1999 s.1363

Rt. 2000 s. 996

Rt. 2001 s. 1006

Rt. 2002 s. 1007

Rt. 2002 s. 1216

Rt. 2003 s. 264

Rt. 2003 s. 359

Rt. 2003 s. 1671

Rt. 2004 s. 321

Rt. 2005 s. 833

Rt. 2006 s. 1409

Rt. 2008 s. 1292

Rt. 2009 s. 1456

Underrettspraksis:

Eidsivating lagmannsretts dom av 18. februar 1994 LE-1993-1651.

Eidsivating lagmannsretts dom av 20. mars 2003 LE-2003-60

Gulating lagmannsretts dom av 18. juni 1998 LG-1998-260

Karmøy herredsrett dom av 27. november 1997 TKARM-1997-539

Avgjørelser fra EMD:

Allenet de Ribemont mot Frankrike *15175/89 10/02/1995*

Asan Rushiti mot Østerrike *28389/95 21/03/2000*

Barberà, Messegué og Jabardo mot Spania *10590/83 06/12/1988*

Böhmer mot Tyskland *37568/97 03/10/2002*

Christine Goodwin mot Storbritannia *28957/95 11/07/2002*

Daktaras mot Litauen *42095/98 10/10/2000*

Deweert mot Belgia *A35 27/02/1980*

Engel med flere mot Nederland *A22 08/06/1976*

Johnston med flere mot Irland *A112 18/12/1986*

Lundkvist mot Sverige *48518/99 13/11/2003*

Lutz mot Tyskland *A123 25/08/1987*

Minelli mot Sveits *A62 25/03/1983*

Orr mot Norge *31283/04 15/05/2008*

Reeves mot Norge *4248/02 08/07/2004*

Ringvold mot Norge *34964/97 11/02/2003*

Salabiaku mot Frankrike *A141-A 07/10/1988*

Sekanina mot Østerrike *13126/87 25/08/1993*

Tyrer mot Storbritannia *A26 25/04/1978*

Wemhoff mot Tyskland *A7 27/06/1968*

Y mot Norge *56568/00 11/02/2003*

Kommisjonsavgjørelser:

X mot Østerrike *9295/81 06/10/1982*

Litteratur:

- Andenæs, Johs. (2009) *Norsk straffeprosess*, samlet utgave ved Tor-Geir Myhrer, 4. utgave, Oslo
- Andenæs, Johs. og Fliflet, Arne (2006) *Statsforfatningen i Norge*, 10. utgave, Oslo
- Andenæs, Johs. (2004) *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo
- Andersen (2000) *Ensrettingsprinsippet og forholdet til juryen* Lov og Rett 2000 s. 315
- Bendiksen, Lena Renate L. (2009) *Dommer og avvísningsavgjørelser av den europeiske menneskerettighetsdomstol som rettskilder*, Rettshjelp fra kyst til vidde – Festskrift til Jusshjelpa i Nord-Norge 20 år 2009 s. 58
- Bergo, Knut (2000) *Høyesteretts forarbeidsbruk*, Oslo.
- Bernhardt, R. (1988) 'Thoughts on the interpretation of human-rights treaties', i Matscher og Petzold, *Protecting Human Rights: The European Dimension*, Köln
- Eckhoff, Torstein (2001) *Rettskildelære*, 5. utgave ved Jan E. Helgesen, Oslo
- Elgesem, Frode (2003) *Talking av EMK – Menneskerettsdomstolens metode* Lov og Rett nr 4-5 2003 s. 203
- Frøberg, Thomas (2010) *Prinsippstyring av strafferettspolitikken* Kritisk Juss nr. 1 2010 (36) s. 38
- Gardiner, Richard (2008) *Treaty Interpretation*, Oxford
- Harris, O'Boyle & Warbrick (2009) *Law of the European Convention on Human Rights*, 2. utgave, Oxford
- Hika, Gemetchu (2010) *OBJEKTIVT STRAFFANSVAR - unntak fra skyldkravet i norsk strafferett og forholdet til uskyldspresumsjonen i EMK artikkel 6 (2)* Tidsskrift for Rettsvitenskap 3/2010
- Hov, Jo (2010) *Innføring i prosess I-II*, Oslo
- Hov, Jo (2007) *Rettergang I-III*, Oslo
- Jacobs & White (2006) *The European Convention on Human Rights*, 4. utgave, Oxford
- Jebens, Sverre Erik (2007) *The Scope of the Presumption of Innocence in Article 6 § 2 of the Convention – Especially on its Reputation-Related Aspect*, i Wildhaber, *Human Rights – Strasbourg Views*, Kehl
- Jebens, Sverre Erik (2004) *Menneskerettigheter i straffeprosessen*, Oslo

- Johnsen, John T (2006) *Hva ble Norge dømt for i Strasbourg?* Tidsskrift for rettsvitenskap 2006 s.1
- Krokeide (2003) *Bom stopp for sprikende konklusjoner*, Tidsskrift for strafferett nr 2 2003 årgang 3 s. 194
- Krokeide (1999) *Om behandlingen av borgerlige rettskrav i straffesak – eller hvordan oppstår det en ny « rettsregel » ut av ingenting*, Nytt i Strafferetten 1999 s. 17
- Lorenzen, rehof & Trier (1994) *Den Europæiske Menneskeretskonvention*, Gylling
- Lødrup, Peter (2009) *Lærebok i erstatningsrett*, 6. utgave med bistand av Morten Kjelland, Oslo
- Løvlie, Anders (2009) *Argumenter for og mot juryordningen* Kritisk Juss nr. 1 2009 (35) s. 81
- Møse, Erik (2002) *Menneskerettigheter*, Oslo
- Robberstad, Anne (2009) *Sivilprosess*, Oslo
- Robberstad, Anne (2006) « *Ånden som går* » *Om strafferettens sannhetsmonopol* Festskrift til Carl August Fleischer, dog Fred er ej det Bedste.. s. 465
- Rui Johansen, John Petter (2008) *Fra menneskerettsdomstolen – Utvalgte avgjørelser for perioden 23. Januar til 18. August 2008*, Tidsskrift for strafferett 2008 s. 348
- Selmer og Nygaard (2009) i *Knophs oversikt over Norges rett*, 13. utgave ved Kåre Lilleholt, Oslo
- Skeie, Jon (1939) *Den norske straffeprosess*, annet bind, Oslo
- Smith, Eva (1999) *Frifundet i straffesagen – dømt til offererstatning. En Kafkask retstilstand*, Ugeskrift for retsvæsen 1999 s. 200
- Strandbakken, Asbjørn (2003) *Simpson i Strasbourg*, Lov og Rett 2003 s. 231
- Strandbakken, Asbjørn (2003) *Uskyldspresumsjonen*, Bergen
- Uggerud, Ken (1998) *Erstatning etter straffeforfølgelse*, Oslo
- Aall, Jørgen (2007) *Rettsstat og menneskerettigheter*, 2. utgave, Bergen
- Aall, Jørgen (2003) *Uskyldspresumsjonen etter frifinnende dom* Lov og Rett 2003 s. 249

Nettsider:

<http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/-maa-avskaffe-juryen-2143378.html>

